

PARA- METRITSISTLIK* ARCHITEKTUUR, TARK LINN JA KONSENSUS- POLIITIKA

EELRETSENERITUD ARTIKKEL

PARAMETRICIST ARCHITECTURE, THE SMART CITY, AND THE POLITICS OF CONSENSUS

PEER-REVIEWED ARTICLE

Artiklis võetakse vaatluse alla parametritsistliku arhitektuuri ja targa linna, kahe viimasel ajal levinud arhitektuuri- ja linnaplaneerimise ideoloogia poliitiline tähendus. Kõnealused ideoloogiad kuuluvad 1990. aastate neoliberalismi juurutamise (*roll-out*) faasi ja arhitektuuri projektiivse pöörde ajaloolisse konteksti. Need omakorda käsitlesid poliitikavaba valitsemise problemaatikat ja tõstatasid uuesti terviku küsimuse arhitektuuris. Nende antikriitilist hoiakut ja ekspertide juhitud konsensuspoliitikat on edasi viinud parameetriline arhitektuur ja tark linn. Esimest iseloomustab taotluslikult apoliitilise arhitektuuri programm, mis klapitab projekteeriva mõistuse hiliskapitalismi eliidi huvidega ja mõistab linna voogude kaudu. Teine ohverdab demokraatliku poliitika arvutavale intellektile, mida toidavad suurandmed, ning käsitab linnaelanikke sensorvõrgu sõlmpunktidena, kes on keskkonna kaudu ja käitumuslikult valitsetavad. Tunnistades küll iseorganiseerumise printsiipi, propageerivad mõlemad programmid arusaama arhitektidest ja linnaplaneerijatest kui demokraatlikus mõttes mittevastutavatest operaatoritest. Säärane konsensuslik ruumipoliitika, mis võtab sõna kõigi nimel ja tugineb andmete pealtnäha neutraalsele töötlemisele, võtab ebaõigluse agonistliku väljendamise voli neilt, kes tõrguvad muutumast nutikaks ja „vabalt voolavaks”.

PROJEKTIIVNE PÖÖRE

Kui postmodernism oli fordistlik-keinsistliku heaoluriigi 1970.–80. aastatel toimunud juurimisele (*roll-back*) kohane arhitektuurifilosoofia, siis aastatuhandevahetusele eelnenud ja järgnenud aastakümned, mida iseloomustas neoliberalismi juurutamine (*roll-out*)^[1], tõid moodi *projektiivse pöörde*, mida propageerisid juhtivate USA koolide arhitektuuriteoreetikud. Vastukaaluks postmodernismi fragmentaarsusihale taastasid Sanford Kwinter, Robert Somol, Michael Speaks, Jeffrey

[1] Jamie Peck ja Adam Tickell, „Neoliberalizing Space”, *Antipode* 34.3, lk 380–404. Vt ka Volker Eick, „Neoliberalism ja linnaruum”, *Ehituskunst* 2008, nr 49/50, lk 17–28.

This paper interrogates the political ramifications of parametricism and the smart city, two recently popularised programs for architectural practice and urban planning. The programs are situated within the historical context of the 1990s roll-out neoliberalism and the projective turn in architecture. These, respectively, faced the problem of governing without politics and reopened the question of the whole for architecture. Their anti-critical thrust and expert-led politics of consensus has been furthered by parametricism and the smart city. The former proclaims a program of unapologetically apolitical architecture that aligns design intelligence with the hegemonic interests of the elites of late capitalism and grasps the urban in terms of flows. The latter sacrifices democratic politics to computational intelligence fed by Big Data and conceives of citizens as environmentally and behaviourally governable sensing nodes. While embracing the principle of self-organisation, both programs promulgate the vision of architects and urban planners as democratically unaccountable control operators. These spatial politics of consensus, speaking in the name of all and built upon ostensibly neutral manipulation of data, delegitimise agonistic voicing of wrongs by those who resist becoming smart and ‘easy-flowing’.

THE PROJECTIVE TURN

If postmodernism was an apt architectural philosophy of rolling back the Fordist-Keynesian welfare state during the 1970s–80s, the millennial decades of roll-out neoliberalism^[1] brought in vogue the *projective turn*, hailed by architectural theorists from leading US schools. Against the postmodernist penchant for the fragmentary, Sanford Kwinter, Robert Somol, Michael Speaks and Jeffrey Kipnis, among others, reinstated the whole as an architectural problem, yet in the same breath they pleaded not to confuse the wholes with the totalities:^[2] The coming

[1] Jamie Peck and Adam Tickell, ‘Neoliberalizing Space’, *Antipode* 34.3 (2002), p. 380–404. Cf. also Volker Eick, ‘Neoliberalism and Urban Space’, *Ehituskunst (Estonian Architectural Review)* 49/50 (2008), p 17–28.

[2] Sanford Kwinter, ‘Politics and Pastoralism’, *Assemblage* 27 (1995), p 25–32, 31.

Kipnis jt terviku kui arhitektuurilise probleemi. Samal ajal palusid nad aga tungivalt, et tervikut ei aetaks segamini totaalsusega^[2]: Suuruse (*Bigness*), mastaapsuse ja planeetaarse urbanismi tulek ei pidanud tähendama modernistliku Plaani taaselustamist. Samal ajal kui ida ja lääne avalik-õiguslikud institutsioonid võtsid plaanivastatuse omaks kui olemuslikult ettearvamatute turgude valitsemise taktika ja strateegia, ülistasid projektiivsed teoreetikud arhitektuuri, mis on Suur, kuid Plaanimata (*Big Yet Non-Planned*). Kwinter kuulutas ette „voolavat urbanismi, ... dünaamilist, paindlikku, *ad hoc*, reeglipõhist urbanismi, mis ei ole vallatud kaheldamatuse, ootuspärasuse ega püsivuse sundmõtetest ..., sarnanedes intressimäärade reguleerimisega finantsturgudel või loomade karjatamisega ... Säärane uus urbanism – see ei planeeri, see ei suru midagi täpselt ega paindumatult peale ning see ei fetišeerigi mingi kindla abstraktse skeemi tervikkust ega piinlikult täpset lahtivoltumist. See uus urbanism on liikuv urbanism.”^[3]

Kaugel sellest, et loobuda võimuambitsioonidest, juhatas projektiivne arhitekt oma planeerimatuse-vaimustusega sisse uue, otsustavalt apoliitilise arhitektuuri. Ettearvamatuse kattevarju all kujundati arhitekti suveräänne roll ümber operaatori omaks. Tegemist oli paradoksaalse, kuid loogilise jätkuga 1960. aastate ja 1970. aastate teise poole vahel toimunud üleminekule postmodernismi enese sees: modernismi kriitiliselt ümbermõtestamiselt ikoonilise arhitektuuri ja spekulatiivsete kinnisvarainvesteeringute liitmisele.^[4] Nagu kujukalt näitab ajakirja Time kaanepilt aastast 1979, kus Philip Johnson embab AT&T hoone maketti, piirdus postmodernistliku arhitekti sümboolne jõud ikooniliste *objektidega*. Projektiivne pööre kujutas endast viisi objektide piiratuse ületamiseks, meetodit reguleerimata rahavoogude ettearvamatuse tunnistamiseks ja strateegiat terviku kui arhitektuurilise probleemi

age of Bigness, large scales and planetary urbanism would arguably not revive the modernist Plan. As public institutions in the East and West embraced anti-planism as a tactics and strategy for governing essentially unpredictable markets, projective theorists lauded architecture that is Big Yet Non-Planned. Kwinter prophesied ‘a liquid urbanism ... a dynamic, flexible, ad hoc, rule-based urbanism free of the controlling obsession with certainty, predictability, or permanence ... like tweaking interest rate dials in financial markets, or like a shepherd driving his herd.... This new urbanism—it does not plan, it does not precisely or inflexibly impose, and it does not fetishise the integrity and pristine unfolding of the fixed abstract scheme. This new urbanism is a moving urbanism’.^[3]

Far from abstaining from power ambitions, the projective architect’s embrace of the non-planned heralded a new, decisively apolitical architectural dispositif. Under the auspices of unpredictability, the architect’s sovereign role was transformed into that of a control operator. This was a paradoxical but logical continuation of the change from the critical thrust of the 1960s’ rethinking of modernism to the late 1970s’ marriage between iconic architecture and speculative real estate investment within postmodernism itself.^[4] As the Time magazine cover of 1979—which featured Philip Johnson embracing a model of his AT&T building—pertinently showed, the postmodernist architect’s symbolic power was limited to the iconic *object*. The projective turn was then a way of moving beyond the limitation of objects, a method of embracing the unpredictability of unregulated financial flows, and a strategy of reinstating the whole as a problem of architecture. The projective turn became hegemonic precisely because it renounced objects and reinstated the architecture-city continuum as a design problem to be handled in terms of algorithms and control.^[5]

[2] Sanford Kwinter, „Politics and Pastoralism”, *Assemblage* 1995, 27, lk 25–32 (lk 31).

[3] *Ibid.*

[4] Mary McLeod, „Architecture and Politics in the Reagan Era: From Postmodernism to Deconstructivism”, *Assemblage* 1989, 8, lk 22–59; David Harvey, „From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism”, *Geografiska Annaler* 1989, 71 B, lk 3–17; Donald McNeill, „The ‘Bilbao Effect’”, *Readings in Urban Theory, 3rd edition*, toim. S. Fainstein, S. Campbell (Oxford: Wiley-Blackwell, 2011), lk 303–318; Davide Ponzini, Michele Nastasi, *Starchitecture: Scenes, Actors and Spectacles in Contemporary Cities* (Torino: Umberto Allemandi, 2012); Leslie Sklair, „Iconic Architecture and Capitalist Globalization”, *City* 2006, 10.1, lk 21–47.

[3] Kwinter, 'Politics and Pastoralism', 31.

[4] Mary McLeod, 'Architecture and Politics in the Reagan Era: From Postmodernism to Deconstructivism', *Assemblage* 8 (1989), p 22–59; David Harvey, 'From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism', *Geografiska Annaler* 71 B (1989), p 3–17; Donald McNeill, 'The 'Bilbao Effect'', in *Readings in Urban Theory, 3rd edition*, eds. S. Fainstein, S. Campbell (Oxford: Wiley-Blackwell, 2011), p 303–318; Davide Ponzini, Michele Nastasi, *Starchitecture: Scenes, Actors and Spectacles in Contemporary Cities* (Turin: Umberto Allemandi, 2012); Leslie Sklair, 'Iconic Architecture and Capitalist Globalization', *City* 10.1 (2006), p 21–47.

[5] Peter Eisenman, who is exemplary of the transition from late postmodernist-turned-deconstructivist positions to the question of folding and fields, said: 'You could build the most remarkable building in the middle of Tokyo and no one would pay any attention.' (Eisenman, cited in Fredric Jameson, 'From Metaphor to Allegory', in *Anything*, ed. C. Davidson (Cambridge: MIT Press, 2001), p 24–36, 34.

taastõstatamiseks. Projektiivne pööre kujunes valitsevaks nimelt seetõttu, et ütles lahti objektidest ning taaskehastas arhitektuuri ja linna kontinuumi kui projekteerimisülesande, mis vajab lahendamist algoritmide ja juhtimise abil.^[5]

Raamatus *Earth Moves* – selle ühest esialgsest versioonist sai mõjutusi Gilles Deleuze’i *Kurd*, mis omakorda kujunes kultusteoseks projektiivsete arhitektide seas, kelle võidukäigu juhatas sisse arhitektuuriajakirja *Architectural Design* 1993. aasta väljaanne *Folding in Architecture* – tutvustas Bernard Caché *objektiili* mõistet. Ta defineeris selle kvaasiobjektina, algoritmina, parameetrilise funktsioonina, mis määrab ära lõputul hulgal erinevaid objekte (üks objekt iga parameetrite hulga kohta), kuid ühtlasi sarnased (kuna neil kõigil on ühine alusfunktsioon): „tegemist ei ole enam selle standardiseeritud objektiga, mis on määratletav korduse seaduse kaudu; pigem on tegu kvaasiobjektiga, mis kujutab endast vaid fragmenti võimalikkuste väljast, kus iga üksikjuhtum on erinev. Ometi ei ole tegu ka isikustatud objektiga, mis on mõeldud eelnevalt kindlaksmääratud kliendi jaoks. See on objekt, mis kõigub uue tööstusliku seeria variatsioonikõveral. See on tavaline objekt, mis võib vabalt olla kasutajaga ainukordses suhtes.”^[6]

Projektiivse arhitekti võimuletulek objektiilide valitsejana oli tingitud tema tõrjuvast hoiakust objektide suhtes. Konkreetsest objektist sai tema jaoks vaid lõputu hulga võimalike iteratsioonide üks derivatiivne avaldumisvorm. *Objektiilsus* ja mitte objektiivsus: Deleuze’i sõnutsi on objekt pelgalt aktuaalne, samas kui objektiil on oma virtuaalsuses reaalne. Lõplike objektide projekteerimise piiratud pädevuse asemel haaras projektiivne arhitekt endale lõputu võimu, mis seisnes maailma diagrammide valitsemises^[7] (siin sobiks globaliseerumise mõiste asemel kasutada pigem prantsuse keelest tuletatud terminit „mondialiseerumine”^[8]).

In his *Earth Moves*—the early draft of which was influential for Gilles Deleuze’s *The Fold*, which in turn became a cult book for projective architects, heralded in the 1993 issue of the *Architectural Design* *Folding in architecture*—Bernard Caché developed the concept of *objectile*. He defined it as a quasi-object, an algorithm, a parametric function that determines an infinite variety of objects, all different (one for each set of parameters) yet all similar (as the underlying function is the same for all): 'It is no longer that standardized object that is defined by a law of repetition; rather it is this quasi-object that is but a fragment of a surface of possibilities where each exemplum is different. Yet it is not a personalized object, either, intended for a pre-identified client. It is an object that fluctuates on the curve of variation of a new industrial series. It is an ordinary object that may well entertain singular relations with a user’.^[6]

The projective architect’s rise to power as a controller of objectiles was conditioned by his eschewal of objects. A concrete object became for him only a derivative manifestation of an infinite number of possible iterations. *Objectility*, not objectivity: In the words of Deleuze, whereas the object was only actual, the objectile was real in its virtuality. Instead of the circumscribed expertise of designing finite objects, the projective architect assumed the infinite power of controlling diagrams of the world^[7] (the French term *mondialisation* would be more appropriate here than the notion of globalisation^[8]).

The cliché image of the modernist architect likens him to the Master-architect who rebuilds cities in a divine, *tabula rasa* fashion. This modernist God ostensibly ignores the user, subordinating his/her needs and desires to the Plan. But this is quite a naive simile that ignores lengthy debates in theology about the problem of free will. To turn things around, isn’t it more appropriate to liken the God—or at least His representative on the Earth—to the projective architect? This God does not need to plan

[5] Peter Eisenman, kes kehastab üleminekut hilispostmodernistlikelt-dekonstruktivistlikelt seisukohtadelt voltimise ja väljade problemaatikale, ütles: „Sa võiksid ehitada keset Tokyot kõige tähelepanuväärsema hoone ja mitte keegi ei pööraks sellele tähelepanu.” (Eisenman, viidatud teoses: Fredric Jameson, „From Metaphor to Allegory,” *Anything*, toim. C. Davidson (Cambridge: MIT Press, 2001), lk 24–36 (lk 34).

[6] Bernard Caché, *Earth Moves: The Furnishing of Territories* (Cambridge: MIT Press, 1995), lk 97.

[7] Üks üliõpilane ütles mulle kord oma Grasshopperiga loodud projekti kohta: „Pole vahet, milline see *praegu* välja näeb, ma saan sellega teha *mida iganes*.” Vt ka Renee Puusepp, „Retseptiarhitektuur”, *Ehituskunst* 2013, nr 56, lk 60–69.

[8] Vrd selle termini kasutus Łukasz Stanekil seoses „arhitektuuri [sõjajärgse] esilekerkimisega üleilmse teadustehnilise nähtusena” (Łukasz Stanek, „Mobilities of Architecture in the Global Cold War: From Socialist Poland to Kuwait and Back”, *International Journal of Islamic Architecture* 2015, 4.2, lk 365–398 (lk 366)).

[6] Bernard Caché, *Earth Moves: The Furnishing of Territories* (Cambridge: MIT Press, 1995), p 97.

[7] A student once told me about his Grasshopper-designed project, 'It does not matter how it appears *now*, I can do with it just about *anything*.' Cf. also Renee Puusepp, 'Recipes for Architecture,' *Ehituskunst (Estonian Architectural Review)* 56 (2013), p 60–69.

[8] Compare the way this term is employed by Łukasz Stanek in relation to the post-war 'emergence of architecture as a worldwide techno-scientific phenomenon' (Łukasz Stanek, 'Mobilities of Architecture in the Global Cold War: From Socialist Poland to Kuwait and Back,' *International Journal of Islamic Architecture* 4.2 (2015), p 365–398, 366).

Klišeeliku ettekujutuse kohaselt on modernistliku arhitekti näol tegemist isand-arhitektiga, kes chitab linnu üles jumalasarnaselt, n-ö puhtalt lehelt. Säärane modernistlik Jumal näib kasutajat eiravat, allutades viimase vajadused ja soovid Plaanile. Tegemist on siiski üsna naiivse võrdlusega, mis jätab tähelepanuta kauased teoloogilised vaidlused vaba tahte üle. Kas ei oleks mitte kohasem võrrelda Jumalat – või vähemasti tema esindajat maa peal – hoopistükkis projektiivse arhitektiga? Säärane Jumal ei tarvitse kõike planeerida, kuna kasutajate vaba tahe ja tegevuse ettearvamatus – nende „alt-üles”-osalemine – on tema võimuga ühilduvad, kui mitte koguni selle aluseelduseks. Projektiivne Jumal valitseb Mitteplaan rakendamise teel: tema suutlikkus valitseda maailma ning iseorganiseerumise ja eneseregulatsiooni algoritmilised protsessid on ühe mündi kaks külge. Nagu on näidanud Michel Foucault, mängis pastoraalne võim kesket rolli uusaegse lääne subjektiivsuse tekkes kirikuvalitsuse kaudu. Genealoogilises mõttes oli pastoraalne võim määrava tähtsusega valitsuse kui distsiplinaarsusest ja suveräänsusest eraldi-seisva võimutüübi esilekerkimisel. Foucault rõhutas, et pastoraalse ja valitsusvõimu kaudu korrastatud suhete väljal on tekkinud allutamise ja subjektiveerimise, kuulekuse ja individualisatsiooni vahel lähedane seos.^[9]

Kwinteri eespool viidatud ebaõnnestunud metafoor osutub niisiis täiesti korrektseks. Karjane ei pea oma lambaid juhtima „ülaltpoolt”; just seeläbi, et ta laseb neil rohtu süües võrdlemisi vabalt liikuda, suunates neid karjana ja mitte ükshaaval, saab ta oma taotlusi ellu viia. Projektiivse arhitekti roll karjasena seisneb vaevutuntavas sekkumises eemalt, asjade sündidalaskmises.^[10] Säärane arhitekt projekteerib spontaansust, loob elu, ergutab vitaalsust ja vabastab voogusid. Mitteplaan on postfordistliku ühiskonna uus valitsus- ja suunamisinstrument: „See

everything, because the users' free will and unpredictability of action—their 'bottom-up' participation—are compatible, if not prerequisite, to His power. The projective God rules by applying the Non-Plan: His capacity to control the world and the algorithmic processes of self-organisation and self-regulation are two sides of the same coin. As Michel Foucault showed, pastoral power was central to the formation of modern Western subjectivity through ecclesiastical government. Genealogically, pastoral power was critical in the emergence of governmentality as a specific type of power distinct from disciplinarity and sovereignty. Foucault stressed that in the field of relations organised through pastoral and governmental power there has been an intimate connection between subjection and subjectivation, between obedience and individualisation.^[9]

The unfortunate Kwinter's metaphor cited above is quite correct then. The shepherd does not need to control his sheep 'top-down'; in fact, it is precisely because he lets them graze rather freely, controlling them not individually but as a flock, that he realises his intentions. The pastoral role of the projective architect consists of intervening only slightly, from a distance, letting things happen.^[10] This architect designs spontaneity, produces life, stimulates vitality and unleashes flows. The Non-Plan is a new instrument of governance and control in a post-Fordist society: 'It acts pastorally through intercession, perturbation, and vigilance ... applying pressure at certain times at selected points, watching for eventual disturbances, monitoring changing conditions, prospecting for openings and new hybrids and possibilities. It does not fix its attention on the ... monumental. The shepherd['s] ... intervention is soft, fluid, indirect, and yet for all this almost precise: he 'controls' ... communicating with the dog ... by means of an approximate language of whistles, instructing it to press here, push there.'^[11]

[9] Michel Foucault, *Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France, 1977–1978* (New York: Palgrave, 2009), lk 163–190.
[10] Frederic Jamesoni hinnangul on Koolhaasi praktika suunatud „[kaose] sündidalaskmisele, kui seda väljendit saaks tõlgendada märgina aktiivsest, mitte passiivsest toimingust” (Jameson, „From Metaphor to Allegory”, lk 35).

[9] Michel Foucault, *Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France, 1977-1978* (New York: Palgrave, 2009), p 163–190.
[10] Fredric Jameson characterises the practice of Koolhaas as geared to 'Let [chaos] happen, if one can imagine reading this expression as the sign of an active rather than a passive operation' (Jameson, 'From Metaphor to Allegory,' 35).
[11] Kwinter, 'Politics and Pastoralism', 31.

toimib pastoraalselt eestpalve, hoole ja valvsuse teel ... avaldades survet teatud ajahetkedel ja teatud punktides, pidades silmas sündmuste kõrvalekaldeid, jälgides muutuvaid tingimusi, otsides avatusi ning uusi hübriide ja võimalusi. See ei kinnista oma tähelepanu ... monumentaalsele. Karjase ... sekkumine on pehme, voolav, kaudne ja sellegipoollest täpselt suunatud: ta „juhib” ..., suheldes koeraga ... vilede keele kaudu, käskides tal suruda siia, lükata sinna.”^[11]

Võttes enda peale ettearvamatu terviku valitsemise ülesande, on projektiivne arhitekt ühtlasi asunud rünnakule kriitilise mõtlemise ja arhitektuuri ühiskondlike ambitsioonide vastu. Robert Somol avaldas arvamust, et „kriitilise projekti, autonoomia ja eituse, Rowe'i ja Tafuri puhul võid parimal juhul loota patiseisule ... Banhami puhul valitseb aga teatav optimism – võib vabalt juhtuda, et sa väljud võitjana ...”^[12] Reyner Banhami pop-optimismi Thatcheri-järgsele ajastule kohandades sõnastas Somol selle väljakutse mänguna, samas kui Michael Speaksi jaoks väaris küsimus asjalikku suhtumist: „Teooria ei ole mitte üksnes ebaoluline, vaid seab uuendustele jätkuvalt takistusi.”^[13] Rääkides konsensuspoliitika uuskeelele iseloomulikult probleemidest, vajadustest ja lahendustest, mis ei ole omistatud konkreetsetele isikutele (kelle probleemid ja vajadused? lahendused kelle jaoks?), teatas Speaks: „Kaasaegne arhitektuur ei ole kantud visionaarsetest ideedest, mis on heroiliselt teostatud visionaarses vormis. Pigem võrsub kaasaegne arhitektuur vajadusest uuendada, pakkuda toimivaid lahendusi probleemidele, mis on küll välja öeldud, aga mille mõju ei ole veel sõnastatud.”^[14] Jeffrey Kipnis väitis täiesti ühemõtteliselt, et kriitilisus on „haigus”, mis tuleb „lõplikult hävitada”.^[15] „Teooria” ja „kriitilise projekti” asemel, mis väidetavalt ajavad arhitektuurikriitika segi selle eriala ajaloo ja ajaloolisuse uurimisega,

Simultaneously to embracing the task of governing the unpredictable whole, the projective architect has launched an attack on critical reason and architecture's social ambitions. Robert Somol argued that 'With the critical project, with autonomy and negation, with Rowe and Tafuri, the best you can hope for is a stalemate.... But with Banham, perhaps, there is an optimism—you might just win...'^[12] While Somol, updating Reyner Banham's pop-optimism for a post-Thatcher era, phrased the challenge in playful terms, it was a matter of business-like attitude for Michael Speaks: 'Theory is not just irrelevant but continues to be an impediment to innovation.'^[13] Adopting consensual newspeak of problems, needs and solutions that are not attributed to concrete actors (Whose problems and needs? Solutions for whom?), Speaks announced: 'Contemporary architecture is not driven by visionary ideas heroically realised in visionary form. Instead, contemporary architecture is compelled by the need to innovate, to create plausible solutions to problems that have been stated but whose larger implications have not yet been formulated.'^[14] Jeffrey Kipnis was most unequivocal, stating simply that criticality is a 'disease' that should be 'killed ... once and for all'.^[15] Instead of 'theory' and the 'critical project', which ostensibly confounded architectural criticism with the investigation of the discipline's history and historicity, these authors praised the architecture's capacities for the experimental, the novel and the new.

However, in contrast to the historical avant-garde's embrace of the new and the whole, registered in diverse attempts to politicise architecture, the projective turn translated these categories into a 'bigger picture' urbanism imagined in apolitical, cybernetic terms of self-organising systems, to be controlled by manipulating inputs and outputs, but remaining unapologetically ignorant about what happens inside the 'black box'. In the wake of the recent financial crisis, some projective theorists reconsidered their

[11] Sanford Kwinter, „Politics and Pastoralism”, *Assemblage* 1995, 27, lk 25–32 (lk 31).
[12] Robert Somol, „In the Wake of ‘Assemblage’”, *Assemblage* 2000, 41, lk 92–93 (lk 93).
[13] Michael Speaks, „After Theory”, *Architectural Record* 2005, 6, lk 72–75 (lk 75).
[14] Michael Speaks, „Design Intelligence. Part 1: Introduction”, *Architecture and Urbanism* 2012, 12, lk 11–18 (lk 18).
[15] Jeffrey Kipnis, viidatud teoses: Douglas Spencer, „Architectural Deleuzism. Neoliberal Space, Control and the ‘Univer-City’”, *Radical Philosophy* 2011, 168, lk 9–21 (lk 11).

[12] Robert Somol, 'In the Wake of 'Assemblage'', *Assemblage* 41 (2000), p 92–93, 93.
[13] Michael Speaks, 'After Theory,' *Architectural Record* 6 (2005), p 72–75, 75.
[14] Michael Speaks, 'Design Intelligence. Part 1: Introduction,' *Architecture and Urbanism* 12 (2012), p 11–18, 18.
[15] Kipnis, cited in Douglas Spencer, 'Architectural Deleuzism. Neoliberal Space, Control and the 'Univer-City'', *Radical Philosophy* 168 (2011), p 9–21, 11.

ülistasid need autorid arhitektuuri suutlikkust tulla lagedale millegi eksperimentaalse, innovaatilise ja uuega.

Erinevalt aga ajaloolise avangardi armastusest uudsuse ja terviklikkuse vastu, mis väljendus mitmesugustes katsetes arhitektuuri politiseerida, tõlkis projektiivne pööre need kategooriad „suure pildi” urbanismiks, mis pidi väljenduma apoliitiliste ja küberneetiliste iseorganiseeruvate süsteemide kujul. Need pidid olema suunatavad sisendite ja väljundite manipuleerimise kaudu, kuid pidid samas jääma teadmatusse sellest, mis sünnib „musta kasti” sees. Hiljutise finantskriisi järgselt on mõned projektiivsed teoreetikud oma varasemaid, kinnisvaramullist ajendatud ideaale revideerinud. Näiteks Somol, kes 2000. aastal väitis, et „me peaksime pühitsema, mitte varjama ... tõsiasja, et kriitika ei ole vajalik”,^[16] tunnistas hiljaaegu, et „konsensuse lõhkumine”^[17] on kriitika tähtis poliitiline ja kirjanduslik ülesanne. Džinn on aga juba pudelist välja lastud.

PARAMETRITSISM

Parametritsistlik arhitektuur^[18], mida propageerib Zaha Hadidi äripartner Patrik Schumacher, on projektiivse pöörde vahest salakavalaim kriisijärgne inkarnatsioon. Schumacher, kelle kahtlane tõus arhitektuurimaailma arvamusliidriks on toimunud käsikäes Hadidi büroo esiletõusuga Lähis-Ida ja Aasia hiigelkapitali toel, on veendunud, et poliitika ja planeerimine on progressile takistuseks ning et neil pole arhitektuuriga midagi pistmist: ta nimetab kunstikoolide avalikku rahastamist „õigustamatuks anakronismiks”^[19] ning püüab kujutleda „radikaalset

earlier, real estate bubble-driven ideals. For example, Somol, who argued in 2000 that ‘We should celebrate rather than hide ... that criticism isn’t necessary’,^[16] acknowledged recently that ‘to disrupt the consensus’^[17] is an important political and fictional task of criticism. But the genie is already out of the bottle.

PARAMETRICISM

The project of architectural parametricism,^[18] promulgated by Zaha Hadid's office partner Patrik Schumacher, is perhaps the most insidious post-crisis incarnation of the projective turn. Schumacher, whose dubious rise to an architectural pundit has accompanied the rise of Hadid's office with the help of Middle East and Asian megacapital, is adamant that politics and planning are obstacles to progress and have nothing to do with architecture. He calls public funding for arts schools an ‘indefensible anachronism’,^[19] and states that he is ‘trying to imagine a radical free-market urbanism’.^[20] According to Schumacher, architects ought to embrace parametricism as arguably an architectural equivalent (stylistically and functionally) of a post-Fordist society, the relation being homologous to the way modernism expressed and shaped Fordism-Keynesianism.

Like his projective colleague, the parametricist architect does not design objects but objectiles: He scripts design functions and controls the input and output (human and non-human) flow of parameters. Embracing CAD/CAM technologies for this task, Schumacher also wishes to see parametricism become a hegemonic architectural style that functions as a kind of PR or advertisement for ostensibly heroic challenges to which his agenda can rise. He is explicit about how parametricist architecture should look:

[16] Robert Somol, „In the Wake of ‘Assemblage’”, *Assemblage* 2000, 41, lk 92–93 (lk 93).

[17] Robert Somol, „Poli-Fi”, *Journal of Architectural Education* 2009, 62.3, lk 32–33 (lk 33).

[18] Schumacher kirjutab „parametritsism” suure algustähega.

[19] Dan Howarth, „‘Stop all public funding’ for arts schools says Patrik Schumacher”, *Dezeen Magazine* 25.02.2015. Veebis aadressil <http://www.dezeen.com/2015/02/25/stop-public-funding-arts-schools-patrik-schumacher-facebook/>, , vaadatud 01.08.2015

[16] Somol, 'In the Wake of 'Assemblage'', p 93.

[17] Robert Somol, 'Poli-Fi', *Journal of Architectural Education* 62.3 (2009), p 32–33, 33.

[18] Schumacher writes parametricism with a capital P.

[19] Dan Howarth, "Stop all public funding' for arts schools says Patrik Schumacher", *Dezeen Magazine* (February 25, 2015). Online at <http://www.dezeen.com/2015/02/25/stop-public-funding-arts-schools-patrik-schumacher-facebook/>

[20] Patrik Schumacher, 'I Am Trying to Imagine a Radical Free Market Urbanism', *Log* 28 (2013). This is a record of a conversation between Peter Eisenman and Patrik Schumacher.

vabaturu-urbanismi”^[20]. Schumacheri järgi peaksid arhitektid tervitama parametritsismi kui (stilistilises ja funktsionaalses mõttes) arhitektuurilist vastet postfordistlikule ühiskonnale – see suhe on analoogne viisiga, kuidas modernism väljendas ja kujundas fordismi-keinsismi.

Nagu projektiivne arhitektki, ei projekteeri tema parametritsistlik kolleeg mitte objekte, vaid objektiile: ta näeb ette projekti funktsioonid ning suunab (nii inimlike kui ka mitteinimlike) parameetrite sisendite ja väljundite voogu. Soosides selle ülesande lahendamist CAD/CAM-tehnoloogia abil, ihkab Schumacher ühtlasi, et parametritsismist saaks valitsev arhitektuuristiil, mis toimiks omamoodi reklaamina neile oletatavasti kangelaslikele väljakutsetele, mille kõrgusele tema missioon võib tõusta. Tal on selge ettekujutus sellest, milline parametritsistlik arhitektuur peaks välja nägema: voolujooneline, voldiline, ümar ja käänuline, ilma mingite sirgjoonte, nurkade või selgete piirideta. Meile tehakse selgeks, et objekti ja linna vahel ei esine mingit „ikoonilist” eraldatust, kuivõrd parametritsistlik urbanism on määratletav sujuvate, voolavate üleminekute ning intensiivsuste pideva muutumise kaudu: „esteetilised väärtused peaksid estetiseerima neid ruumilisi mustreid ja arhitektuurilisi morfoloogiaid, mis toimivad edukalt tänapäevase ühiskonna oluliste eluprotsesside kontekstis. Anakronistlik tundelaad jääb progressile ette. Aegunud, reaktsioonilised esteetilised hinnangud vajavad väljavahetamist.”^[21]

Schumacheri järgi olid postmodernism ja dekonstruktivism vaid üleminekustiilid, mille kriitiline suhe modernismi oli irooniline ja negatiivne: need sillutasid teed parametritsismile, mis peaks vabanema irooniast ja negatiivsusest ning tegema arhitektuurile uuesti ülesandeks ühiskondlikele nõudmistele vastamise. Säärane nägemus mõjub progressiivselt ning on tõepoolest ahvatlev vastandada

curvilinear, folded, ballooned and warped, with no straight lines, right angles, corners, or borders. We understand there will be no ‘iconic’ separation of the object and the city, as parametricist urbanism is defined by smooth, liquid transitions and continuous change of intensities: ‘Aesthetic values should aestheticize those spatial patterns and architectural morphologies that perform well with respect to the vital life processes of contemporary society. Anachronistic sensibilities get in the way of progress. Outdated, reactionary aesthetic sensibilities need to be exorcised’.^[21]

According to Schumacher, postmodernism and deconstructivism were only transitional styles whose critical relationship to modernism was ironic and negative; they paved the way for parametricism, which should get rid of irony and negativity and renew for architecture the task of serving *societal demands*. Such vision is ostensibly progressive and it would be tempting to contrast iconic architecture, in which the primacy of narrow-minded corporate interests over common right to the city is manifested, with parametricist urbanism, where design of the urban (as opposed to the architectural) is determined by societal relevance and societal demands, to use Schumacher’s trademark expressions. These notions are in fact fundamental in Schumacher’s legitimisation of the parametricist turn; however, the author never tells us what they actually mean. We read, in passing, that societal demand is a result of accelerated evolution, functional differentiation and increasing complexity, but as there is in turn no content to these concepts either, their primary function seems to be their rhetorical brashness: ‘For the last 500 years, one might point to the general tendency of increasing societal differentiation/complexity’.^[22]

Reading through Schumacher’s magnum opus, *The Autopoiesis of Architecture*, a thousand-page-long manifesto published in two volumes without a proper editorial work, we come across scant indices of how Schumacher understand that society

[20] Patrik Schumacher, „I Am Trying to Imagine a Radical Free Market Urbanism”, *Log* 28 (2013). Tegemist on Peter Eisenmani ja Patrik Schumacheri vestluse üleskirjutusega.

[21] Patrik Schumacher, *The Autopoiesis of Architecture* (Chichester: Wiley, 2011), lk 304–305.

[20] Patrik Schumacher, *The Autopoiesis of Architecture* (Chichester: Wiley, 2011), p 304–305.

[22] Schumacher, *The Autopoiesis of Architecture*, 275, p. 275.

ikoonilist arhitektuuri, milles väljendub kitsaste ärihuvide eelisseisund võrreldes elanike ühise õigusega linnale, parametritsistlikule urbanismile, kus linna (ja mitte arhitektuuri) projekteerimine sõltub ühiskondlikust olulisusest ja ühiskondlikest nõudmistest, kui kasutada Schumacherile iseloomulikke väljendeid. Seesugused mõisted mängivad põhjapanevat rolli viisis, kuidas Schumacher legitimeerib parametritsistlikku pööret; autor ei ütle meile aga kusagil, mida need õigupoolest tähendavad. Me loeme möödaminnes, et ühiskondlik nõudlus on kiirendatud evolutsiooni, funktsionaalse mitmekesisuse ja üha süveneva keerukuse tulemus, kuid neil mõistetel puudub omakorda igasugune sisu, nende peamine ülesanne paistab seisnevat retoorilises lõovuses: «viimase 500 aasta lõikes võib osutada üldisele suundumusele ühiskonna üha suureneva mitmekesisuse/keerukuse poole.»^[22]

Kui lugeda Schumacheri peateost *The Autopoiesis of Architecture*, kahes köites ilmunud ja korralikult toimetamata tuhandeleheküljelist manifesti, võime vilksamisi leida viiteid selle kohta, millisena Schumacher näeb seda ühiskonda, mille nõudmistega arhitektuur peaks kohanema. Esimene vihje leidub leheküljel 292: „postfordistlik võrgustikumajandus” ja „globaliseerumine” on olulised „elustiilide üha suureneva mitmekesisuse” tõttu^[23]. Teine asjakohane märkus asub leheküljel 420 (20 lehekülge enne esimese köite lõppu), kus saame teada, et „1960. aastate lõpuga võrreldes ... on sotsiaalmajanduslik dünaamika muutunud”.^[24] Väide on varustatud joonealuse märkusega, mis ütleb, et „[s]ee ei ole sobiv koht kõnealuste sotsiaalmajanduslike jõudude ja loogika analüüsiks”^[25], ning viitega Schumacheri kolmele lühikesele ajakirjanduslikule tekstile. Viimastest leiame aga üksnes käibetõdesid ja banaalsusi – „Töölepingute kestus lüheneb. Mobiilsus kasvab. ... [H]ierarhiate tasandumine horisontaalseteks väljadeks. ... [K]olleegidevaheline suhtlus

to whose demands architecture should adapt. The first clue is on page 292: 'Post-Fordist network economy' and 'globalization' are deemed relevant because of 'increased lifestyle diversification'.^[23] The second remark is on page 420 (20 pages before volume I ends), where we learn that 'Since the late 1960s ... the underlying socio-economic dynamic has changed'.^[24] This remark has a footnote, saying 'Here is not the place to go into an analysis of the specific socio-economic forces and logics at play'^[25] and a reference to Schumacher's three short journalistic texts. In consulting these, one finds only truisms and platitudes—'Employment contracts become shorter. Mobility increases.... [F]lattening of hierarchies into horizontal fields.... [C]ollegial communication and evaluation rather than command and control'^[26]—interspersed with desperate self-promotion of the parametricist agenda: 'The question is how the demands of an increasingly differentiated and fluid market can be met.... This is acknowledged by the reorientation of the 'architectural avant-garde' from philosophical critique to an interest in 'operativity'.^[27]

It doesn't take long to realise that the reference to societal demand and societal relevance that Schumacher sets up in contrast to the irony and iconicity of postmodernism is illusory. Although the author is obtuse about the social logic of this demand, numerous indices reveal the subconscious truth of the parametricist discourse. Societal demand translates for Schumacher simply as the demand of the economic elites of post-Fordist capitalism: 'Today [there is] no better site for a progressive and forward-looking project than the most competitive contemporary business domains'.^[28] The counter-political meaning of the parametricist project is to align architectural elites with the captains of finance and real estate and to assume control of how flows of speculative investments are spatially articulated.^[29] Parametricism is a rhetorically embellished neoliberal avant-garde—as Owen Hatherley called it^[30]—that assumes

[22] *Ibid.*, lk 275.

[23] *Ibid.*, lk 292.

[24] *Ibid.*, lk 420.

[25] *Ibid.*, lk 420.

[23] Schumacher, *The Autopoiesis of Architecture*, *Ibid.*, p. 292.

[24] Schumacher, *The Autopoiesis of Architecture*, *Ibid.*, p. 420.

[25] Schumacher, *The Autopoiesis of Architecture*, *Ibid.*, p. 420f.

[26] Patrik Schumacher, Christian Rogner, 'After Ford', in *Stalking Detroit*, eds. G. Daskalakis, C. Waldheim, J. Young (Barcelona: Actar, 2001), p 48–56, 54.

[27] Patrik Schumacher, 'Business, Research, Architecture', *Daidalos* 69/70 (1999), p 34–35, 34.

[28] Schumacher, cited in Spencer, 'Architectural Deleuzism', p. 13.

[29] This process is paralleled by the rise of algorithmic trading on financial markets.

[30] Owen Hatherley, 'Zaha Hadid Architects and the Neoliberal Avant-Garde', *Mute* 3.1 (2010). Online at <http://www.metamute.org/editorial/articles/zaha-hadid-architects-and-neoliberal-avant-garde>

ja hindamine käsutamise ja suunamise asemel"^[26] – vaheldumisi parametritsismi meeletliku propageerimisega: „Küsimus on selles, kuidas vastata üha mitmekülgsema ja voolavama turu nõudmistele ... Seda tunnistab „arhitektuurilise avangardi” ümberorienteerumine filosoofiliselt kriitikalts huvile „operatiivsuse” vastu.”^[27]

Üsna ruttu saab selgeks, et viide ühiskondlikule nõudlusele ja olulisusele, mida Schumacher vastandab postmodernismi irooniale ja ikoonilisusele, on illusoorne. Olgugi et autor jääb selle nõudluse ühiskondliku loogika selgitamisel ähmaseks, paljastavad mitmed märgid parametritsistliku diskursuse alateadliku tõe. Schumacheri jaoks tähendab ühiskondlik nõudlus lihtsalt postfordistliku kapitalismi majanduseliidi nõudmisi: „tänapäeval ei leidu progressiivse ja edumeelse projekti jaoks paremat kohta kui kõige konkurentsivõimelisemad kaasaegsed äri- valdkonnad.”^[28] Parametritsistliku projekti kontrapoliitiline tähendus seisneb arhitektuurieliidi kokkuviiimises finants- ja kinnisvaraliidritega ning kontrolli haaramises spekulatiivsete investeeringute voogude ruumilise liigendamise üle.^[29] Parametritsism on retoorikaga ilustatud neoliberaalne avangard – nagu seda nimetas Owen Hatherley^[30] –, mille mängumaaks on ikoonilise arhitektuuriobjekti piirangutest vabastatud „linnaväli”. Linnaruumi üleujutanud parametritsistlike vormide esteetiline sujuvus peegeldab niisiis arhitektuuri sujuvat joondumist hiliskapitalismi hegemooniliste jõududega: „Parametritsism loob väljade vahel eristuse. Ruum on tühi. Väljad on täis, otsekui täidetud voolava ainega. ... Välja mõistele on paradigmaatilist analoogi pakkunud ka parved: ehitiste parved, mis hõljuvad üle maastiku. Puuduvad igasugused platoonilised, diskreetsed kujundid ning selgepiirilised tsoonid. Väljade sees loevad üksnes kohalikud väljatunnused: kalduvused, üldsuunad, gradiendid ja vahest ka silmatorkavad veidrused, nagu näiteks kiirgavad keskused.”^[31]

the *urban field*, liberated from the limits of an iconic architectural object, as its playground. The meaning of the aesthetic smoothness of parametricist forms that deluge the urban then reflects the smooth alignment of architecture with the hegemonic powers of late capitalism: 'Parametricism differentiates fields. Space is empty. Fields are full, as if filled with a fluid medium.... Swarms have also served as paradigmatic analogues for the field-concept: swarms of buildings that drift across the landscape. There are no platonic, discrete figures or zones with sharp outlines. Within fields only regional field qualities matter: biases, drifts, gradients, and perhaps conspicuous singularities like radiating centres'.^[31]

What is it about the discourse of parametricism that makes it appealing to architects today?^[32] Like reactionary populism, it offers a gospel of certitude to the discipline of architecture disoriented by internal stylistic divisions and disempowered by whims and fancies of globalised real estate markets. In a typically convoluted style, Schumacher proclaims that parametricism 'does not end in a gesture of ironic self-doubt. Instead a super-theory responds to its self-confessed contingency by means of an elaborate theoretical self-location that leads to a confident self-confirmation'.^[33] Manfredo Tafuri famously argued that modernism dispelled metropolitan anxiety by understanding and internalising its causes.^[34] If Tafuri's explanation was psychoanalytical, Schumacher learned the lesson of a positive psychology: The anxiety of planetary urbanism is to be simply shrugged off.^[35] His recipe is an

[26] Patrik Schumacher, Christian Rogner, „After Ford”, *Stalking Detroit*, toim. G. Daskalakis, C. Waldheim, J. Young (Barcelona: Actar, 2001), lk 48–56 (lk 54).

[27] Patrik Schumacher, „Business, Research, Architecture”, *Daidalos* 1999, 69/70, lk 34–35 (lk 34).

[28] Patrik Schumacher, viidatud teoses: Douglas Spencer, „Architectural Deleuzism. Neoliberal Space, Control and the 'Univer-City'”, *Radical Philosophy* 2011, 168, lk 9–21 (lk 13).

[29] Selle protsessiga paralleelselt on toimunud algoritmilise kauplemise võidukäik finantsturgudel.

[30] Owen Hatherley, „Zaha Hadid Architects and the Neoliberal Avant-Garde”, *Mute* 2010, 3.1. Veebis aadressil <http://www.metamute.org/editorial/articles/zaha-hadid-architects-and-neoliberal-avant-garde>, vaadatud 01.08.2015

[31] Patrik Schumacher, „Parametricism: A New Global Style for Architecture and Urban Design”, *Architecture Design* 2009, 4, lk 14–23 (lk 19).

[31] Patrik Schumacher, 'Parametricism: A New Global Style for Architecture and Urban Design', *Architecture Design* 4 (2009), p 14–23, 19.

[32] I do not mean here simply the use of parametres in architecture, which, as Bernard Caché insisted, featured centrally already in the Vitruvian theory, but the vision of architecture as an orchestrated self-organisation of these parametres into an architectural form, as well as the associated correlation between the architecture's adoption of the computational metaphor (the conviction that there exists an isomorphy between the micro- and macro-structures, between the human and non-human worlds, between the domains of organic nature, human behaviour, and architectural and urban forms, that these domains have identical patterns of organisation and information flow and, consequently, that it is possible to translate one into the other with a single, formalised language) and its particular aesthetic style (for the detailed analysis of which there is no space here). Cf. Bernard Caché, 'After Parametrics?', *Graz Architecture Magazine* 6 (2009), p 50–61. The computational metaphor is discussed in Fred Turner, *From Counterculture to Cyberculture: Stewart Brand, the Whole Earth Network, and the Rise of Digital Utopianism* (Chicago: The University of Chicago Press, 2006), p 11–40.

[33] Schumacher, *The Autopoiesis of Architecture*, p. 60–61.

[34] Manfredo Tafuri, 'Toward a Critique of Architectural Ideology', in *Architecture Theory Since 1968*, ed. K. M. Hays (Cambridge: MIT Press, 1988), p 2–35, 6.

[35] Compare also the way in which Pier Vittorio Aureli contrasts the city as a political project against urbanisation as the process of infinite spatial expansion shaped by the logics of economy. The theory of urbanisation by Ildefons Cerdà features centrally in the work of Aureli and his students. Cf. Pier Vittorio Aureli, *The Possibility of an Absolute Architecture* (Cambridge: MIT Press, 2011), p 1–46; Ross Exo Adams, 'Natura Urbans, Natura Urbanata: Ecological Urbanism, Circulation, and the Immunization of Nature', *Environment and Planning D: Society and Space* 32 (2014), p 12–29.

Mis muudab parametritsistliku diskursuse tänapäeva arhitektide jaoks kõitvaks?^[32] Nii nagu reaktsiooniline populism, kujutab see endast tõsikinluse evangeeliumit arhitektuuri kui eriala jaoks, mis on sisemistest stiililistest erimeelsustest pea kaotanud ning globaliseerunud kinnisvaraturgude kapriisidest nõrgestatud. Schumacher väidab endale iseloomulikul segasevõitu moel, et parametritsism „ei lõpe iseeneses kahtlemise ironilise žestiga. Selle asemel vastab superteooria oma ülestunnistatud ebakindlusele keeruka teoreetilise enesemääramisega, mis viib kindlameelse enesejaatuseni.”^[33] Manfredo Tafuri on teadupärast väitnud, et modernism hajutas suurlinnaäangi selle põhjuste mõistmise ja omaksvõtmise teel.^[34] Kui Tafuri selgitus oli psühhoanalüütiline, siis Schumacher juhindub positiivsest psühholoogiast: planetaarse urbanismi äng tuleb endalt lihtsalt maha raputada.^[35] Tema retsept seisneb pagemises enesejaatusse: lõpeta eneses kahtlemine ja vabasta end paremaks teenriks saamise teel! Igasugune vastuhakk on nurjumisele määratud: „arhitektuuri ühiskondlik funktsioon ei seisne kindlasti mitte marginaalsete poliitiliste programmide propageerimises, millel pole kuigivõrd perspektiivi niipea poliitiliseks peavooluks muutuda. Samuti ei ole selle ülesanne poliitilisi programme aktiivselt algatada.”^[36]

Schumacheri manifest on mugandus Niklas Luhmanni sotsioloogilisest arhitektuuriteooriast. Tuginedes autopoeesi mõistele, mille töötasid süsteemibioloogia raames välja Humberto

[32] Ma ei pea siinkohal silmas mitte pelgalt parameetrite kasutamist arhitektuuris, mis, nagu väitis Bernard Caché, oli kesksel kohal juba Vitruviuse teoorias, vaid nägemust arhitektuurist kui nende parameetrite orkestreeritud iseorganiseerumisest arhitektuuriliseks vormiks, nagu ka sellega seotud korrelatsiooni arhitektuuri poolt üle võetud arvutusliku metafoori (veendumus, et mikro- ja makrostruktuuride, inimlike ja mitteinimlike maailmade, orgaanilise looduse, inimkäitumise ning arhitektuuriliste ja linnavormide vahel esineb isomorfia, neil valdkondadel on ühesugused organiseerumise ja infovoosustrid ning seetõttu on üht võimalik teiseks tõlkida ühtse formaliseeritud keele vahendusel) ja selle konkreetse esteetilise stiili vahel (mille üksikasjalikuks analüüsiks ei jätku siinkohal ruumi). Vt Bernard Caché, „After Parametrics?”, *Graz Architecture Magazine* 2009, 6, lk 50–61. Arvutuslikku metafoori on käsitlenud teoses: Fred Turner, *From Counterculture to Cyberculture: Stewart Brand, the Whole Earth Network, and the Rise of Digital Utopianism* (Chicago: The University of Chicago Press, 2006), lk 11–40.

[33] Schumacher, *The Autopoiesis of Architecture*, lk 60–61.

[34] Manfredo Tafuri, „Toward a Critique of Architectural Ideology”, *Architecture Theory Since 1968*, toim. K. M. Hays (Cambridge: MIT Press, 1988), lk 2–35, 6.

[35] Vrd viis, kuidas Pier Vittorio Aureli vastandab linna kui poliitilist projekti linnastumisele kui lõputu ruumilise ekspansiooni protsessile, mis tuleneb majandusloogikast. Ildefons Cerdà linnastumisteooria on Aureli ja tema õpilaste töödes kesksel kohal. Vt Pier Vittorio Aureli, *The Possibility of an Absolute Architecture* (Cambridge: MIT Press, 2011), lk 1–46; Ross Exo Adams, „Natura Urbans, Natura Urbanata: Ecological Urbanism, Circulation, and the Immunization of Nature”, *Environment and Planning D: Society and Space* 2014, 32, lk 12–29.

[36] Patrik Schumacher, „Transgression, Innovation, Politics”, *Architecture Design* 2013, 6, lk 130–133, 133.

escape into self-confirmation: Stop doubting and liberate yourself by becoming a better servant! Any resistance is futile: 'It is certainly not architecture's societal function to promote marginal political agendas that have scant prospects for becoming political mainstream any time soon. Nor is it its task to actively initiate political agendas.'^[36]

Schumacher's manifesto is an adaptation of Niklas Luhmann's sociological theory to architecture. Drawing on the concept of autopoiesis, developed within systems theory biology by Humberto Maturana and Francisco Varela, and revising the influential systems theory sociology of Talcott Parsons, Luhmann understood society as a self-reproducing communicative system. Luhmann reworked Parsons' static structural functionalism into a *functional structuralism* owing its dynamics to functional differentiation of a system into subsystems (politics, economy, law, art, etc.). These are relatively autonomous and self-referential (autopoietic) in terms of their internal organisation. Schumacher's only contention is that Luhmann did not include architecture among the subsystems he theorised (or rather, he subsumed it under art); to do so, in turn, is the parametricist's program.

While the technocratic tendencies of Luhmann's theory were the subject of a famous debate with Jürgen Habermas, Schumacher's use of Luhmann also illuminates corporatist, if not crypto-fascist tendencies lurking in applying system theory-thinking—including the confusion between epistemology and ontology to which it frequently leads, notably when the notion of complexity is invoked^[37]—to social praxis. The literary theorist Cary Wolfe argued that the notion of autopoiesis had a politically progressive thrust, owing its challenge to the ideal of a neutral observer.^[38] But while we can acknowledge the decentring of a human subject and society and concur that there is today hardly a place from which objective truths of a classical type can be unproblematically pronounced,

[36] Patrik Schumacher, 'Transgression, Innovation, Politics,' *Architecture Design* 6 (2013), p 130–133, 133.

[37] Juval Portugali claims that 'The factors and forces that *made* our cities and system of cities more complex than ever before also provide us with the key to the *solution*: ... information and communication technologies', only to argue that these technologies have made it possible to '*study* the dynamics of cities as complex systems' (Juval Portugali, 'Complexity Theories of Cities: Implications to Urban Planning,' in *Complexity Theories of Cities Have Come of Age*, ed. J. Portugali et al. (Berlin: Springer, 2012), p 221-244, 227, my emphasis.

[38] Cary Wolfe, 'In Search of Post-Humanist Theory: The Second-Order Cybernetics of Maturana and Varela,' *Cultural Critique* 30 (1995), p 33–70.

Maturana ja Francisco Varela, ning juhindudes Talcott Parsonsi mõjukast süsteemiootsioloogiast, käsitas Luhmann ühiskonda iseennast taastootva kommunikatiivse süsteemina. Luhmann tuletas Parsonsi staatilisest struktureel-funktsionalismist funktsionaal-strukturalismi, mille dünaamika põhineb süsteemi funktsionaalsel jagunemisel allsüsteemideks (poliitika, majandus, juriidika, kunst jne). Need on oma sisemise korralduse seisukohast võrdlemisi autonoomsed ja enesekohased (autopoetilisised). Schumacher heidab Luhmannile ette üksnes seda, et arhitektuur ei kuulunud viimase poolt teoretiseeritud allsüsteemide hulka (või õigemini käsitles ta seda kunsti all); selle käsitluse lisamises seisnebki parametritsistlik programm.

Kui Luhmanni teooria tehnokraatlikud kalduvused andsid ainest kuulsaks vaidluseks Jürgen Habermasiga, siis Luhmannile toetumine Schumacheri poolt paljastab ka süsteemiteoreetilise mõtlemise ühiskondlikus rakendamises peituvad korporatiivsed, kui mitte koguni krüptofašistlikud jooned, sealhulgas epistemoloogia ja ontoloogia segiajamise, milleni see tihtilugu jõuab, eriti juhul, kui mängu tuuakse keerukuse idee^[37]. Kirjandusteoreetik Cary Wolfe'i jaoks on autopoeesi mõistel poliitiliselt progressiivne tähendus, kuna see paneb kahtluse alla neutraalse vaatleja ideaali.^[38] Ent kuigi võime tunnustada inimese ja ühiskonna detsentraliseerumist ning möönda, et tänapäeval leidub vaevalt miskit, millest saaks klassikalist laadi objektiivseid tõdesid probleemitult tuletada, on säärane detsentralisatsioon ühtlasi andnud tulemuseks ka Schumacheri tüüpi väikesi isandaid, kes räägivad detsentraliseerumisest ja mitmekesisumisest „omaenda” allsüsteemide hegemooniliseks ümbermääratlemiseks. Niisiis, olles küll seisukohal, et „sotsiaalse diferentseerituse pöördumatuks tulemuseks on ühiskond, millel puudub kese ja seega ka ühtne hegemooniline enesekirjeldus, mis võiks kujuneda utoopilise

this decentring has also produced little masters of the Schumacher type, who instrumentalise the rhetoric of decentralisation and differentiation for hegemonic redescription of their 'own' subsystems. Hence, while subscribing to the view that 'The irreversible result of societal differentiation is a society without centre and therefore without unified, hegemonic self-description that could become a vehicle of utopian self-projection',^[39] Schumacher is adamant that 'We can demand that politicians, business leaders and scientists abstain from telling us what the architecture of contemporary society should look like, as long as we deliver solutions to their concerns. The discipline of architecture needs to successfully address the challenges posed by society, but it is autonomous in determining how best to succeed in addressing these challenges.'^[40]

The autopoiesis of architecture imagined by Schumacher converges with the expert-led politics of consensus, shying away from the questions of inequality, social class, and other forms of vertical stratification.^[41] Instead, the issues of horizontal functional differentiation and mobilisation of particular domains, disciplines, and industry sectors by its respective captains become the order of the day. Cohesion and efficiency are the hegemonic ideals of consensual, corporatist, expert-led political strategies, where everyone (professionally trained as well as unskilled labour force) knows his/her place and where any dissent or challenge to the consensus is viewed as counter-productive if not outright criminal. Schumacher's precept of advancing the discipline bears witness to this fact within architecture.^[42] The parametricist architect envisaged by the

[37] Juval Portugali leiab, et „tegurid ja jõud, mis *muutsid* meie linnad ja linnasüsteemid keerukamaks kui iial varem, annavad meile ka *lahenduse* võtme: ... info- ja kommunikatsioonitehnoloogiad,” väites samas, et need tehnoloogiad on teinud võimalikuks „linnade kui komplekssete süsteemide dünaamika *uurimise*” (Juval Portugali, „Complexity Theories of Cities: Implications to Urban Planning”, *Complexity Theories of Cities Have Come of Age*, toim. J. Portugali et al. (Berlin: Springer, 2012), lk 221–244, 227, minu rõhutus.

[38] Cary Wolfe, „In Search of Post-Humanist Theory: The Second-Order Cybernetics of Maturana and Varela”, *Cultural Critique* 1995, 30, lk 33–70.

[39] Schumacher, *The Autopoiesis of Architecture*, p. 177.

[40] Patrik Schumacher, 'On Parametricism: A Dialogue between Neil Leach and Patrik Schumacher,' *Time + Architecture* 5 (2012).

[41] In a recent panel talk Schumacher stated the following: 'I think there is ... a feeling that the world has been progressing... The differentials are much stronger than they have been in the 50s or 60s... But I wouldn't exaggerate the ... income distribution and see that as such a dreadful and horrific fact... If I reflect [about] ... my level of consumption and level of comfort in a city like London, as a director of 400 architects doing global projects, [and] if I compare myself to a taxi driver, I am not sure what he is lacking from the pallet of amenities and safety and even luxury, in inverted commas... [T]he amenities that modern life delivers to everybody, let's say a mobile phone, television, holiday, of course it is all ... ten times cheaper ... [But] aren't we all living in the same world? My proposition: I have to think like this ... in order to develop [the city]'. See the symposium 'Distance and Cities: where do we stand?' that took place at LSE on 24 May 2011.

[42] In a similar vein the architectural cybernetician and Schumacher's comrade John Frazer urges us to 'accelerate architecture'. See, e.g. his lecture at the Estonian Academy of Arts, Tallinn (March 12, 2015).

eneseprojitseeringu vahendiks”^[39], on Schumacher ühtlasi veendunud, et „me saame nõuda poliitikutelt, suurettevõtjatelt ja teadlastelt, et need ei kirjutaks meile ette, milline kaasaegse ühiskonna arhitektuur peaks välja nägema, senikaua kui pakume lahendusi nende probleemidele. Arhitektuur kui eriala peab seisma ühiskonna esitatud väljakutsete kõrgusel, kuid saab autonoomselt otsustada, kuidas nendele väljakutsetele kõige paremini vastata.”^[40]

Schumacheri nägemuses haakub arhitektuuri auto- poees ekspertide juhitud konsensuspoliitikaga, jättes kõrvale ebavõrdsuse, ühiskondlike klasside ja muude vertikaalse kihistuse vormidega seotud küsimused.^[41] Selle asemel tõuseb päevakorda konkreetsete valdkondade, erialade ja tööstussektorite horisontaalne tööjaotus ja nende mobiliseerimine tööstusliidrite poolt. Sidusus ja tõhusus on valitsevateks ideaalideks konsensuslike, korporatiivsete, ekspertide juhitud poliitiliste strateegiatega puhul, kus igaüks (nii kvalifitseeritud kui ka kvalifitseerimata töötajad) teab oma kohta ja kus mis tahes lahkarvamusi või konsensusse õhnestamist vaadeldakse kontraproduktiivseks või koguni kriminaalseks. Schumacheri üleskute eriala edasi viia^[42] annab tunnistust sellest tõsiasjast arhitektuuri valdkonnas. Autori kujutatud parametrisistlik arhitekt on kasulik idioot, kes on valmis Isanda (kliendi) käskudest mööda vaatama üksnes selleks, et tema alateadlikke soovide paremini väljendada. Neoliberaalne arhitektuuriavangard nõuab projekteerimisel autonoomiat üksnes selleks, et valitsevaid majandushuvisid paremini teenida.

author is a useful idiot ready to subvert the Master's (the client's) orders only to better articulate the Master's unconscious desires. The neoliberal architectural avant-garde demands design autonomy only to better serve hegemonic economic interests.

THE SMART CITY

The career of the *smart city* concept mirrors that of projective architecture and parametricism. Its proponents feel suspicious about planning and politics—they are interested in systems and wholes, and speak highly of computational intelligence and interactive data processing. Alberto Vanolo characterised ‘smart city discourse as the assemblage of several pre-existing urban imaginaries.’^[43] One is the *intelligent city* that emerged during the IT boom of the late 1990s–2000s, the other the *smart growth* promulgated by New Urbanism since the late 1970s. While ostensibly an urban planning concept, it has been largely driven by global IT corporations (IBM, Cisco)^[44] and university-based ‘research labs’ (MIT’s SenseAble City Lab and Media Lab), thus being an expression and vehicle of a novel approach to urban governance.

As neoliberalism entered the roll-out phase, transforming from a critical opposition to a mainstream doctrine, it had to confront the limits of the purely negative program of dismantling state and faced the dilemma how to govern (urban) systems without planning. The Third Way, a consensus-oriented, expert-led politics of a ‘radical centre’ that formed at this historical junction, embraced the ideas of sustainability and resilience. While proliferating individual freedoms *qua* users, consumers, and community members, this program replaced the political ideal of a democratic struggle with that of

[39] Patrik Schumacher, *The Autopoiesis of Architecture* (Chichester: Wiley, 2011), lk 177.

[40] Patrik Schumacher, „On Parametricism: A Dialogue between Neil Leach and Patrik Schumacher”, *Time + Architecture* 2012, 5.

[41] Ühes hiljutises ettekandes sõnas Schumacher: „Mulle tundub, et valitseb ... arvamus, et maailm on edasi liikunud. ... Erinevused on märksa suuremad kui 1950. või 1960. aastatel. ... Aga ma ei paneks ülemäära suurt rõhku ... sissetulekute jaotusele ega peaks seda nii kohutavaks ja hirmsaks asjaks. ... Kui ma mõtlen ... oma tarbimise ja mugavuse tasemele seesuguses linnas nagu London, arvestades et minu alluvuses töötab 400 arhitekti, kes teostavad rahvusvahelisi projekte, [ja] kui ma võrdlen end taksojuhiga, siis ma ei ole kindel, mis tal jääb vajaka mugavuste ja turvalisuse ja isegi luksuse koha pealt, jutumärkides ... [M]ugavused, mida tänapäeva elu pakub kõigile, nagu näiteks mobiiltelefon, teler, puhkusereis, muidugi on see kõik ... kümme korda odavam ... [Aga] kas ei ela me kõik mitte ühes ja samas maailmas? Minu ettepanek: ma pean niimoodi mõtlema ... selleks et [linna] edasi arendada.” Vt sümposium „Distance and Cities: where do we stand?”, mis leidis aset Londoni Majandus- ja Politoloogiakoolis (London School of Economics and Political Science) 24. mail 2011.

[42] Niisamuti õhutab arhitektuuriküberneetik ja Schumacheri sõber John Frazer meid „arhitektuuri kiirendama”. Vt nt tema loeng Tallinnas Eesti Kunstiakadeemias 12. märtsil 2015.

[43] Alberto Vanolo, ‘Smartmentality: The Smart City as Disciplinary Strategy’, *Urban Studies* 51.5 (2014), p 883–898, 887.

[44] Jennifer Gabrys, ‘Programming Environments: Environmentality and Citizen Sensing in the Smart City’, *Environment and Planning D: Society and Space* 32.1 (2014), p 30–48.

TARK LINN

Targa linna kontseptsiooni arengutee peegeldab projektiivse arhitektuuri ja parametrisismi oma. Selle pooldajad on kahtleval seisukohal planeerimise ja poliitika suhtes, nad on huvitatud süsteemidest ja tervikutest ning ülistavad arvutuslikku intellekti ja interaktiivset andmetöötlust. Alberto Vanolo iseloomustas „targa linna diskursust mitmete varasemate linnanägemuste sulamina”^[43]: neist üks on *intelligentse linna* mõiste, mis tekkis 1990. aastate teise poole ja 2000. aastate IT-buumi ajal, ning teine on *nutikas kasv*, mida uusurbanism on propageerinud alates 1970. aastate lõpust. Kuigi pealtnäha on tegemist linnaplaneerimise kontseptsiooniga, on seda paljuski eest vedanud suured rahvusvahelised IT-firmad (IBM, Cisco)^[44] ja ülikoolide juures tegutsevad „uurimislaborid” (MIT SenseAble City Lab ja Media Lab), niisiis on tegu uudse linnajuhtimisviisi väljenduse ja vahendiga.

Kui neoliberalism jõudis juurutamise faasi, teisenedes kriitilisest opositsioonist peavooludoktriiniks, pidi see ületama riigi lammutamise negatiivse programmi piiratud ja seisma silmitsi küsimusega, kuidas valitseda (linna)süsteeme ilma planeerimiseta. Kolmanda tee poliitika, konsensussele suunatud ja ekspertide juhitud „radikaalne tsentrism”, mis tekkis kõnealusel ajaloolisel teelahkmel, võttis omaks jätkusuutlikkuse ja paindlikkuse ideed. Suurendades küll kasutajate, tarbijate ja kogukonnaliikmete individuaalseid vabadusi, asendas see programm poliitilise ja demokraatliku ideaali apoliitilise valitsemise ja automatiseeritud juhtimise omaga. Targa linna idee võrsus seesugusest õhkkonnast ja andis mõista, et valitsemisprobleemi saab lahendada suure hulga andmete töötlemise, arvutusliku intellekti ja

an apolitical governance and automatised control. The idea of the smart city was born out of this climate and suggested that the governance dilemma could be resolved by processing large amount of data, computational intelligence and cybernetic logic: an automated, self-regulating governance, or a *planning by non-planning*.

The proponents of the concept apprehend the city as a dynamic system defined by ubiquitous exchange of information: among people, among people and devices, and among devices themselves. Urban dynamics is imagined in terms of a complex network of interlaced, ceaselessly interacting human and non-human ‘sensing nodes’.^[45] Real-time data generated through this interaction are processed as a main input for urban planning, which is in turn conceived in terms of governing data-generating environments and human behaviours.

The objective of the smart city is optimised, efficient organisation of flows. These can be understood in at least three different ways. Firstly and most literally, many themes of the smart city programs are related to traffic flows: commuting patterns, light rails, bicycle lanes, pedestrian zones or navigation apps.^[46] Flows enter into these programs, secondly, in a sense of metabolism (flows of people, goods and services or input-output exchange among individuals and cities, cities and their environments and cities themselves) and rhythms (intelligent spaces that adapt to individuals’ lifestyles and patterns of population behaviours). Finally, the objects of optimisation and control in the smart city are flows of ideas (in relation to the policies of creativity and innovation) and affects (in relation to cultural and well-being policies).^[47] All in all, the smart city discourse prioritises things, practices, habits and arrangements that ‘flow’ smoothly and connote immateriality and lightness: bicycles and light rail over cars, design over manufacturing, flexibility over bureaucracy and well-being over welfare.

[43] Alberto Vanolo, „Smartmentality: The Smart City as Disciplinary Strategy”, *Urban Studies* 2014, 51.5, lk 883–898 (lk 887).

[44] Jennifer Gabrys, „Programming Environments: Environmentality and Citizen Sensing in the Smart City”, *Environment and Planning D: Society and Space* 2014, 32.1, lk 30–48.

[45] Gabrys, ‘Programming Environments’, p. 32.

[46] Helsinki’s Smart City Project, for example, aspires to ‘make travelling and living in the city easier’ (cited from www.forumvirium.fi/en/project-areas/smart-city).

[47] Note that the prominent theorist of creativity and positive psychology Mihaly Csikszentmihalyi defines psychological *flow* as a main secret to happiness.

küberneetilise loogika abil: lahenduseks on automatiseeritud, isereguleeruv valitsemine ehk *planeerimine mitteplaneerimise teel*.

Selle kontseptsiooni eestkõnelejad käsitavad linna dünaamilise süsteemina, mis on määratletav kõikjal – inimeste vahel, inimeste ja seadmete vahel, seadmete endi vahel – aset leidva infovahetuse kaudu. Linnadünaamikat kujutletakse omavahel läbipõimunud, lakkamatult suhtlevate inimlike ja mitteinimlike „tajusõlmede” kompleksse võrgustikuna^[45]. Säärase interaktsiooni kaudu reaajas tekkivaid andmeid töödeldakse põhilise sisendina linnaplaneerimise tarbeks, mida omakorda käsitatakse andmeid tekitavate keskkondade ja inimkäitumise valitsemise kaudu.

Targa linna eesmärgiks on voogude optimeeritud, tõhus korraldus. Voogusid saab mõista vähemalt kolmel eri moel. Esiteks ja kõige otsesemas tähenduses on mitmed targa linna kontseptsioonid seotud liiklusvoogudega: töö ja kodu vahet liikumise harjumustega, trammirööbastega, jalgrattateedega, jalakäijatele mõeldud aladega või navigatsioonirakendustega.^[46] Teiseks jõuavad vood nendesse programmidesse ainevahetuse tähenduses (inimeste, kaupade ja teenuste vood ehk sisendite ja väljundite vahetus üksikisikute ja linnade, linnade ja nende keskkonna või linnade endi vahel) ja rütmide tähenduses (intelligentsed ruumid, mis kohanevad inimeste elustiilide ja elanikkonna käitumisharjumustega). Kolmandaks on ideede vood (loovuse ja innovatsiooni strateegiate puhul) ja tagajärgede vood (kultuuriliste ja heaolu strateegiate puhul) targas linnas optimeeritud ja juhitud.^[47] Kokkuvõttes paneb targa linna diskursus rõhku asjadele, praktikatele, harjumustele ja asjakorraldustele, mis „voolavad” sujuvalt ning annavad edasi immateriaalsuse ja kerguse tunnet: kergliiklust ja tramme eelistatakse autodele, disaini tootmisele, paindlikkust bürokraatiale ja heaolu hoolekandele.

See on kaheksa aasta vana, kuid sellel on juba olnud mõjuvõime. See on kaheksa aasta vana, kuid sellel on juba olnud mõjuvõime.

The adoption of the smart city programs within urban planning today^[48] and its widespread acceptance as a valid model for the reform thereof has alarming political implications. The challenge can be raised at three levels in particular: the governance of urban infrastructures, the use of data and its assumed neutrality, and the nature of urban citizenship.

Governing Urban Infrastructures

Embracing the whole—the city as embedded in global networks and criss-crossed by multifarious flows—while sidestepping direct involvement, the premise of the smart city proponents is that planning and politics are obsolete in today’s world and ought to be replaced by novel forms of governance.^[49] Bypassing of planning, democratic politics and agonistic conflict is legitimised by portraying cities as being on the brink of a breakdown and arguing that the situation requires urgent action. This action is in turn conceived as a combination of expert and digitally-driven *solutionism*^[50] and governmentality scaled to affect people’s behaviour and the sense of individual responsibility. The discourse of urgency internalised in the smart city programs addresses the problems of ‘how’, leaving the questions of ‘what’ and ‘why’—which are defined in all-embracing and politically ambiguous terms of efficiency, resilience or well-being—outside political contention.

^[45] Ibid., lk 32.

^[46] Nt Helsingi targa linna projekti ambitsiooniks on „hõlbustada reisimist ja linnas elamist” (vt www.forumvirium.fi/en/project-areas/smart-city).

^[47] Väärib märkimist, et silmapaistev loovuse ja positiivse psühholoogia teoreerik Mihály Csíkszentmihályi määratleb psühholoogilist voogu õnne peamise saladusena.

^[48] While the cities of Songdo in South Korea and Masdar in United Arab Emirates are typically named as vanguard examples of smart city planning, there are many much more ‘mundane’ and small scale cases. In Finland and Estonia, for example, in practically every mid-size town, not to mention the countries’ respective capitals, there is a smart city strategy of sorts. It is usually led by a local ‘growth coalition’ between local business leaders and municipal officials, large IT companies and the start-up sector. In the case of Tallinn we can observe a peculiar conceptual slippage, which is perhaps typical of entrepreneurially-led planning catchphrases overloaded with competitive ambitions. Thus the ‘smart city’ refers here to the specific urban ‘district’ (Ülemiste City, a self-identified ‘Silicon Valley of Northern Europe’ built on a former industrial site), to diverse ‘imaginaries’ related to the city of Tallinn itself (a hodgepodge as the place where the Skype company was founded, which offers free public transport, free public wireless connection, and the possibility to pay for parking via mobile phone, and whose residents use electronic IDs (which, to be sure, has to do with the national rather than municipal policies)), as well as to the multitude of research, marketing, development and planning ‘projects’.

^[49] The usual argument is that the world is too dynamic and complex to be rationally planned. Of course, this argument itself results from conceptualising the city in terms of information and flows, and not, for example, social inequalities (which could only hardly be described as ‘more complex’). Compare also footnote 37.

^[50] I borrow the term from Evgeny Morozov, To Save Everything, Click Here: The Folly of Technological Solutionism (New York: PublicAffairs, 2013).

Targa linna kontseptsioonide kasutuselevõtul kaasaegses linnaplaneerimises^[48] ja nende laialdasel tunnustamisel linnaplaneerimise reformimise eeskujuna on murettekitavad poliitilised järelmid. Konkreetsemalt tõstatuvad probleemid kolmel tasandil: linnataristute valitsemise, andmete kasutamise ja eeldatava neutraalsuse ning linlaseks olemise olemuse vallas.

Linnataristute valitsemine

Soosides tervikut – üleilmsetesse võrgustikesse haaratud ja mitmekesistest voogudest läbistatud linna – ning hoidudes samal ajal otsesest kaasamisest, eeldavad targa linna eestkõnelejad, et planeerimine ja poliitika on tänapäeva maailmas aegunud nähtused^[49], mis tuleks asendada uute valitsemisvormidega. Planeerimisest, demokraatlikust poliitikast ja agonistlikust konfliktist möödaminemist õigustatakse kujutluspildiga, mille kohaselt linnad on kokkuvarisemise äärel ja olukord nõuab viivitamatut sekkumist. Sobivat tegutsemist kujutatakse omakorda ette seguna eksperdi- ja IT-kesksest lahenduste tagaajamisest (*solutionism*)^[50] ning valitsemismeelsusest*, mis peaks mõjutama inimeste käitumist ja isiklikku vastutustunnet. Pakilise vajaduse diskursus, mis käib kaasas targa linna kontseptsioonidega, käsitleb seda, kuidas lahendusteni jõuda, jättes poliitilise võitluse tandrilt välja küsimuse, mida ja miks õigupoolest taotletakse – viimast seletatakse seesuguste kõikehõlmavate

See on kaheksa aasta vana, kuid sellel on juba olnud mõjuvõime. See on kaheksa aasta vana, kuid sellel on juba olnud mõjuvõime.

In opposition to strong governments, the smart city projects enact fluid models of governance where decision power, profits and responsibility are distributed among state and public institutions, corporations, civil sphere and other interest groups. These governance models are usually couched in terms of partnerships and participants are characterised as stakeholders, belying structural differences between the involved parties (as if, for example, neighbourhood residents and real estate developers only had different stakes in a particular matter, but were ontologically the same). Whereas the Fordist-Keynesian tripartite model is presented as bureaucratic, hierarchic and vertical, the new one is hailed as open, democratic and horizontal. According to the smart city vision the task of the planning is to enable self-organisation via ubiquitous digital technologies and sensing citizens. It is to make sure that things happen spontaneously.

Up to the 1970s municipalities and governments were busy with maintaining public infrastructures in the first place: those related to flows (of public transport, of energy), but also those that do not ‘flow’ so easily (social housing, health care). Their Keynesian, social democratic concern was with the equality of distribution (that is, redistribution). The preference of the smart city discourse for infrastructures related to flows results in a relative abandonment of ‘static’ infrastructures. Notably, social, affordable housing is absent from the smart city visions. As a consequence of associating smartness with flows, the stationary, the ordinary, and the permanent is stigmatised, in the opposite terms, as dumb. The smart city policies disempower users of old infrastructures by implying their backwardness. The growth of smartness leads to the socially relative stupidity of those who are not willing or capable of joining smart infrastructures and adopting supposedly proper modes of smart behaviour.

^[48] Kui targa linnaplaneerimise musternäidetena nimetatakse enamasti Songdo linna Lõuna-Koreas ja Masdari linna Araabia Ühendemiraatides, siis märksa „maisemaid” ja väiksema kaliibriga näiteid leidub külluses. Näiteks Soomes ja Eestis on praktiliselt igas keskmise suurusega linnas, rääkimata pealinnadest, kasutusel mingit laadi nutika linna strateegia. Üldjuhul viib seda ellu kohalik „kasvukoalitsioon” kohalike juhtivate ettevõtjate ja linnaametnike, suurte IT-ettevõtete ja idufirmade vahel. Tallinna puhul võime täheldada teatavat iseäralikku kontseptuaalset nihet, mis on vahest tüüpilinegi ettevõtjate poolt juhitud planeerimise konkurentsiambitsioonidest küllastunud stampväljenditele. Nii viitab „tark linn” siin ühtaegu konkreetsele linnaosale (endisele tööstusalale ehitatud Ülemiste City, mis tituleerib end ise „Põhja-Euroopa Silicon Valleyks”), Tallinna linna kui sellisega seotud mitmesuguste kujutluste segapudrule (koht, kus asutati Skype, mis pakub tasuta ühistransporti, tasuta avalikku WiFit ja mobiilse parkimise võimalust ning mille elanikud kasutavad elektroonilist ID-d – see viimane tuleneb küll riiklikust, mitte linnajuhtimispoliitikast) ning suurele hulgate uurimis-, turundus-, arendus- ja planeerimisprojektidele.

^[49] Levinud argumenti kohaselt on maailm liiga dünaamiline ja keerukas, et seda saaks ratsionaalselt planeerida. See argument ise tuleneb muidugi sellest, kui kontseptualiseerida linna teabe ja voogude kaudu, mitte näiteks ühiskondliku ebavõrdsuse kaudu (mida võiks vaevalt kirjeldada komplitseeritumana). Vrd märkus 37.

^[50] Olen laenanud selle termini Jevgeni Morozovilt, kes kasutas seda teoses To Save Everything, Click Here: The Folly of Technological Solutionism (New York: PublicAffairs, 2013).

^{*} Michel Foucault’ termini *gouvernementalité* (pr. k.) või *governmentality* (ingl. k.) eestindus —Tõlk.

ja poliitiliselt ebamääraste mõistete kaudu nagu tõhusus, paindlikkus ja heaolu.

Vastandudes tugevale valitsusele, viivad targa linna projektid ellu voolavaid valitsemismudeleid, kus otsustusõigus, kasum ja vastutus on jagatud riiklike ja avalik-õiguslike institutsioonide, korporatsioonide, tsiviilsfääri ja muude asjaosaliste vahel. Säärased valitsemismudelid on enamasti vormistatud partnerlussuhetena ning nende osalisi iseloomustatakse huvigruppidega, varjates sellega osalistevahelisi struktuurilisi erinevusi (justkui näiteks naabruskonna elanikel ja kinnisvaraarendajatel oleksid mingis küsimuses ainult erinevad huvid mängus, samal ajal kui ontoloogilises mõttes on nad ühetaolised). Kui fordistikku-keinsistikku kolmeosalist mudelit esitatakse bürokraatliku, hierarhilise ja vertikaalsena, siis uut mudelit ülistatakse kui avatut, demokraatlikku ja horisontaalset. Targa linna visiooni kohaselt on planeerimise ülesanne võimaldada iseorganiseerumist kõikjal leiduvate digitehnoloogiate ja elanike seire kaudu. See peaks kindlustama, et asjad juhtuvad spontaanselt.

1970. aastateni oli kohalikel omavalitsustel ja riigi valitsusasutustel küllalt tegemist sellega, et avalikke taristuid ülepea käigus hoida: viimaste hulka kuulusid nii voogudega seotud taristud (ühistransport, energia) kui ka säärsed, mis niisama lihtsalt ei „voola” (sotsiaalkorterid, tervishoid). Nende keinsistikuks, sotsiaaldemokraatlikuks taotluseks oli võrdne jaotus (st ümberjaotamine). Targa linna diskursuse kalduvus eelistada voogudega seotud taristuid viib „staatiliste” taristute suhtelise kõrvalejätamiseni. Iseäranis silmatorkavalt puuduvad targa linna visioonides taskukohase hinnaga sotsiaalkorterid. Kuna tarkust seostatakse voogudega, tembeldatakse statsionaarne, tavapärane ja püsiv rumalaks. Targa linna strateegiad võtavad poliitilise kaalu vanade taristute kasutajatelt, vihjates nende tagurlikkusele. Tarkuse kasv tähendab nende inimeste suhtelist ühiskondlikku rumalust, kes

This has even more serious political implications when considering the adage that the smart city agenda is intrinsically good for everyone. In smart city discourse there is never any conflict. There are only technical issues, regulatory problems, lack of awareness and stakeholders always ready to stop meaningless arguments, pull up their sleeves and cooperate for an ostensibly common good. In this relation, Peter Marcuse observed ‘a search for consensus politics, in which the claims of the minority or powerless ... groups are considered disturbing factors in the quest for policies benefiting ‘the whole’.’^[51]

Data Neutrality?

The adage that the city has a unitary objective is consistent with the belief in the progressive potential of real-time collecting, monitoring and modelling of ever-larger quantities of data generated by urban populations and interactive devices. The so-called Big Data are deemed politically neutral, representing the city objectively and facilitating ostensibly impartial decisions.^[52] For example, IBM, which recently trademarked the label ‘smarter cities’, advocates ‘moving beyond policy-based decisions to reshape cities with insights gained from data.’^[53] Although computational models that feed on Big Data are characterised as ‘decision-support systems’ in the smart city lingo, it would be more correct to label them as ‘decision-replacing systems’. Data are not innocent. The separation of the meaningful from the meaningless by way of designating the former as data and the ways in which these are collected, organised, interpreted, visualised, sensualised and used by the smart city advocates fuels technocratically-minded and apolitical politics. Big Data provide ‘defense... against decisions that raise ethical and accountability concerns by enabling [city managers] to say, ‘It’s not me, it’s the data!’^[54]

ei soovi või ei suuda liituda tarkade taristutega ega võtta omaks pealtnäha õigeid nutika käitumise viise.

Arusaamal, et targa linna programm on olemuslikult kõigile kasulik, on veelgi tõsisemad poliitilised tagajärjed. Targa linna diskursus ei tunnista mingit konflikti. Esineb vaid tehnilisi küsimusi, probleeme reguleerimisega ja vähest teadlikkust ning asjaosalised on alati valmis lõpetama asjatud vaidlused, käärima käised üles ja tegema ühise hüve nimel koostööd. Sellega seoses täheldas Peter Marcuse „püüdlemist konsensuspoliitika poole, kus vähemusrühmade või nõrkade ... osapoolte taotlusi käsitatakse segavate teguritena teel poliitiliste strateegiate poole, millest on kasu „tervikule””.^[51]

Neutraalsed andmed?

Arusaam, et linnal on ühtne eesmärk, klapiib usuga linnaelanike ja interaktiivsete seadmete poolt genereeritud üha suuremate andmehulkade reaalaajas kogumise, seire ja modelleerimise edasiviivasse jõudu. Nn suurandmeid (*Big Data*) loetakse poliitiliselt neutraalseks, linna objektiivselt kujutavaks ja erapooletuid otsuseid hõlbustavaks.^[52] Näiteks IBM, mis hiljaaegu kaitses kaubamärgiga väljendi „targemad linnad” (*smarter cities*), pooldab „edasiliikumist poliitikapõhiste otsuste juurest, et kujundada linnad ümber andmetest saadud teadmiste abil”.^[53] Olgugi et suurandmetest toituvaid arvutusmudeleid iseloomustatakse targa linna žargoonis „otsuste langetamist toetavate süsteemidena”, oleks õigem nimetada neid otsuste langetamist asendavateks süsteemideks. Andmed ei ole süütud. Mõtteka eristamine mõttetust sellega, et esimest nimetatakse andmeteks, ning viis, kuidas targa

The convergence of Big Data imaginaries and consensus-oriented solutionism is conducive to a relentless process of measuring, ranking, evaluation, monitoring and feedback that ties cities down to incessant competition with other cities. The process of ranking further reifies the ‘city’ as a unitary entity whose interests can be unequivocally defined, and incite, alternately, the elites’ indulgence in self-congratulation (if the city is ranked well) or the intensification of the discourse of urgency (if the city’s ranking can improve, and, if it cannot, then the city can always compete with itself).^[55] Municipal politics and planning, social housing, political dissent and ‘dumb’ parts of the population become mere obstacles in this relentless race to become a smart city.

Smart Citizenship

Who are the citizens that would make up the smart city? How would they be governed? Jennifer Gabrys argued that ‘In smart cities citizenship is articulated *environmentally* through the distribution and feedback of monitoring and urban data practices, rather than as an individual subject to be governed’.^[56] The smart city policies ‘do not presuppose a particular subject, since a fully *automated sensor* may equally perform such a function’.^[57]

The subject of the smart city governance is more and less than a sovereign citizen: subjectivity is reconceptualised in environmentalist and behaviourist terms. On one side, it is the population, a human swarm of pedestrians, cyclists, energy consumers, or cultural enthusiasts. This subject is to be governed by impulses from digital sensors ubiquitously distributed throughout urban environments. Rather than conceived as a polity of sovereign citizens or a society composed of agonistic groups,

[51] Peter Marcuse, viidatud teoses: Ola Söderström, Till Paasche, Francisco Klauser, „Smart Cities as Corporate Storytelling”, *City* 2014, 18.3, lk 307–320 (lk 314).

[52] Rob Kitchin, „The Real-Time city? Big Data and Smart Urbanism”, *GeoJournal* 2014, 79, lk 1–14.

[53] Alberto Vanolo, „Smartmentality: The Smart City as Disciplinary Strategy”, *Urban Studies* 2014, 51.5, lk 883–898 (lk 890).

[55] Note also a subtle shift from the ‘smart city’ to IBM’s ‘smarter cities’ trademark. The implication is that while not every city can be smart, each and every single one can become smarter (supposedly if it teams up with IBM).

[56] Gabrys, ‘Programming Environments’, *Ibid*, p. 32.

[57] Gabrys, ‘Programming Environments’, *Ibid*, p. 43.

linna eestkõnelejad andmeid koguvad, korrastavad, tõlgendavad, visualiseerivad, tajutavaks teevad ja kasutavad, tõukab tagant tehnokraatliku meelestusega ja apoliitilist poliitikat: „Andmed pakuvad kaitset ... otsuste eest, mis tõstatavad eetilisi ja vastutusega seotud probleeme, võimaldades ... öelda: „Seda ei ütle mina, seda näitavad andmed!””^[54]

Suurandmetega seotud visioonid ja konsensuslike lahenduste tagaajamine aitavad üheskoos kaasa mõõtmise, reastamise, hindamise, seire ja tagasiside pidevale protsessile, mis asetab linnad lakkamatusse konkurentsi teiste linnadega. Ühtlasi esemestab pingeridade koostamise protsess „linna” kui ühtse nähtuse, mille huvisid saab üheselt määratleda, sünnitades eliidi seas enesega rahulolu (kui linn asub pingereas kõrgel kohal) või õhutades tagant intensiivsemat pakilisuse diskursust (kui linna asetusel pingereas on veel arenguruumi; ja isegi kui ei ole, saab linn alati iseendaga võistelda).^[55] Linnapoliitika ja -planeerimine, sotsiaalkorterid, poliitilised erimeelsused ja elanikkonna „rumal” osa muutuvad pelkadeks takistusteks selles lakkamatus võidujooksus targaks linnaks saamise poole.

Tark elanikkond

Kes on need kodanikud, kellest koosneks tark linn? Kuidas toimuks nende valitsemine? Jennifer Gabrys väitis, et „tarkade linnade puhul määratletakse elanikkonda *keskkonna alusel* seire ja linnaandmete katvuse ja tagasiside kaudu, mitte üksiku valitsetava subjektina”.^[56] Targa linna strateegiad „ei eelda mingit konkreetset subjekti, kuna vastavat funktsiooni võib sama hästi täita ka *täisautomaatne sensor*”.^[57]

Targa linna valitsemise subjekt on ühtaegu rohkem ja vähem kui

social action is theorised in terms of a swarm dynamics. As Douglas Spencer put it, ‘The model sidesteps the wider consideration of agency in regard to the urban subject, or the process of subjectification, beyond the focus on patterns of mobility.... Other factors of urban subjectivity, such as gender, ethnicity, age or class ... are similarly obscured by the insistence on modelling the dynamics of populational aggregates and their ‘herding’ or ‘swarming’ behavioural patterns’.^[58] This dynamics is not to be interpreted, but only modelled and modulated.

But what is the population? It is merely an assemblage of sensing nodes. Hence, on the other side, the subject of smart governance is a pre-rational entity whose action is conceived in behaviourist terms of stimuli and response—rather than Weberian subjectively interpretative or Marxist objectively materialist terms. The change of individual action is effected neither through rational arguments nor by sovereign power, but by acting on the individual’s subconscious impulses that propel him to self-monitor, self-control and self-adapt. Niklas Rose used the term ethopolitics to characterise a radical centrist politics of behaviour that ‘works through value, beliefs, and sentiments thought to underpin the techniques of responsible self-government and the management of one’s obligations to others. In ethopolitics, life itself, in its everyday manifestations, is the object of adjudication’.^[59] The citizen of the smart city has then a dual citizenship, being governed as a statistical unit of a population swarm and as a self-regulatory sensing node.

[54] Rob Kitchin, „The Real-Time city? Big Data and Smart Urbanism”, *GeoJournal* 2014, 79, lk 1–14 (lk 9).

[55] Pange tähele ka peent nihet „targalt linnalt” IBM-i kaubamärgile „targemad linnad”. See annab mõista, et kuigi mitte iga linn ei saa olla tark, saab iga viimne kui üks muutuda targemaks (eeldatavasti koostöös IBM-iga).

[56] Jennifer Gabrys, „Programming Environments: Environmentality and Citizen Sensing in the Smart City”, *Environment and Planning D: Society and Space* 2014, 32.1, lk 30–48 (lk 32).

[57] *Ibid.*, lk 43.

[58] Douglas Spencer, ‘Cities and Complexity: Understanding Cities with Cellular Automata, Agent-Based Models, and Fractals’, *The Journal of Architecture* 14:3 (2009), p 446–450, 448–449.

[59] Niklas Rose, ‘Community, Citizenship, and the third Way’, *American Behavioral Scientist* 43 (2000), p 1395–1411, 1399.

suveräänne kodanik: subjektsus mõtestatakse ümber keskkonna ja käitumise kaudu. Ühelt poolt on selleks elanikkond, jalakäijatest, jalgratturitest, energiatarbijatest ja kultuurihuvilistest koosnev inimparv. Seda subjekti valitsetakse impulsside kaudu, mis pärinevad kõikjal linnakeskkonnas paiknevatest digitaalsetest sensoritest. Sotsiaalset tegevust ei käsitata mitte suveräänsetest kodanikest või agonistlikest rühmadest koosneva ühiskonna, vaid parve dünaamika kaudu. Nagu ütles Douglas Spencer: „see mudel jätab tähelepanuta linnasubjekti teovõimelisusega ja subjektiveerimise protsessiga seotud laiemad kaalutlused, mis lähevad kaugemale liikumisharjumuste vaatlemisest ... Ka muud linliku subjektiivsuse tegurid, nagu sugu, rahvus, vanus või klass, ... jäävad tähelepanuta, kuna rõhk on elanikkonna kogumite dünaamikal ning nende „karjale” või „parvele” iseloomulike käitumusmustrite modelleerimisel.”^[58] Vastavat dünaamikat ei tule mitte tõlgendada, vaid ainult modelleerida ja moduleerida.

Aga mis on õigupoolest elanikkond? See on pelgalt sensorvõrgu sõlm-punktide kogum. Niisiis, teisest küljest on targa valitsemise subjektiks mõistuseelne nähtus, mille tegutsemist kirjeldatakse stiimulite ja reaktsioonide biheivioristliku sõnavara abil, mitte Weberi subjektiiv-tõlgenduslikus ega marksismi objektiiv-materialistlikus võtmes. Individuaalse tegutsemise muutusi ei kutsu esile mitte ratsionaalsed argumendid ega suveräänne võim, vaid toime indiviidi alateadlikele impulssidele, mis panevad teda iseennast jälgima, juhtima ja kohandama. Niklas Rose kasutas mõistet „etopoliitika” kirjeldamiseks radikaalset tsentristlikku käitumispoliitikat, mis „toimib väärtuste, uskumuste ja tundmuste kaudu, mis usutavasti toetavad vastutustundlikku autonoomiat ja enda kohustuste täitmist teiste ees. Etopoliitika puhul on elu ise oma igapäevastes avaldumisvormides hindamise objekt.”^[59] Targa

THE POLITICS OF CONSENSUS OR DEMOCRATIC AGONISM?

Parametricism and the smart city are two avatars of consensus politics that impinge on cities and urbanism today. Speaking in the name of all, their far-reaching claims subject architectural practice and urban planning to the apolitical rule of experts. This rule is no longer to be defined in terms of planning, but in terms of a control operation, where computational intelligence is central in the turn towards ‘solving problems’ and ‘delivering solutions’. The hegemony of parametricist and smart city experts correlates with the vitality and freedom of subjects he governs from a distance, provided this freedom has been redefined in behaviourist and environmentalist terms.

The rise of consensus politics has been associated with the Third Way politics of Blair and Clinton, which professed to do away with the left-right division, highlighting the civil society and communities as associative platforms alternative to those of capital and labour.^[60] While the proponents of the Third Way who reigned during the late 1990s dot-com bubble and the early 2000s real estate bubble were discredited by the financial crisis, the politics of consensus came out of the crisis only reinforced. The manifest interpenetration of political and economic elites led to the crisis of representative democracy and, in fact, furthered the belief that the left-right division was irrelevant. One outcome has been the rise of so-called Pirate parties, who argue for a direct democracy driven by free flows of information and the ethos of self-organisation. Philosophically, this thrust finds its expression in the notion of a multitude.^[61] Architecturally, it is conducive to a renewed interest in participatory spatial practices.^[62]

[58] Douglas Spencer, „Cities and Complexity: Understanding Cities with Cellular Automata, Agent-Based Models, and Fractals”. *The Journal of Architecture* 2009, 14:3, lk 446–450, 448–449.

[60] *Ibid.*

[61] Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire* (Cambridge: Harvard University Press, 2000). For a critique, see Ernesto Laclau, ‘Can Immanence Explain Social Struggles?’ *Diacritics* 31.4 (2001), p 2–10.

[62] For a critique, see Maroš Krivý, Tahl Kaminer, eds., ‘Introduction: the participatory turn in urbanism’, *Footprint 7.2* (2013), p 1–6; Tahl Kaminer, ‘The Contradictions of Participatory Architecture and Empire’, *Architectural Research Quarterly* 18 (2014), p 31–37; Markus Miessen, *The Nightmare of Participation (Crossbench Praxis as a Mode of Criticality)* (Berlin: Sternberg Press, 2011).

linna kodanikul on niisiis kahekordne kodakondsus: teda valitsetakse ühtaegu nii elanike parve statistilise üksusena kui ka sensorvõrgu iseennast reguleeriva sõlmena.

KONSENSUSPOLIITIKA VÕI DEMOKRAATLIK AGONISM?

Parametritsism ja tark linn on tänapäeva linnu ja urbanismi mõjutava konsensuspoliitika kaks avaldumisvormi. Need kõnelevad kõigi nimel, allutades oma kaugeleulatuvate väidetega arhitektuuripraktika ja linnaplaneerimise apoliitilisele ekspertjuhtimisele. Seesugune valitsemine ei ole enam määratletav planeerimisena, vaid juhtimisoperatsioonina, kus arvutuslik intellekt mängib kesksel rolli liikumises „probleemide lahendamise” ja „lahenduste pakkumise” poole. Parametritsismi ja targa linna ekspertide hegemoonia on korrelatsioonis eemalt valitsetavate alamate elujõu ja vabadusega, tingimusel, et see vabadus on biheivioristlikult ja keskkonna kaudu ümber mõtestatud.

Konsensuspoliitika võidukäiku on seostatud Blairi ja Clintoni kolmanda tee poliitikaga, mis pidi kõrvaldama eraldusjoone parem- ja vasakpoolsuse vahel, asetades rõhu tsiviilühiskonnale ja kogukondadele kui ühinemise viisidele, mis pakuvad alternatiivi kapitali ja tööjõu platvormidele.^[60] Olgugi et 1990. aastate lõpu IT-mulli ja 2000. aastate esimese poole kinnisvaramulli ajal ilma teinud kolmanda tee eestkõnelejate maine sai finantskriisi käigus tõsiselt kannatada, väljus konsensuspoliitika kriisist veelgi tugevamana. Poliitilise ja majandusliku eliidi ilmne läbipõimitus viis esindusdemokraatia kriisini ning süvendas arusaama, et

Without questioning the intentions behind these political, philosophical and architectural agendas (to challenge copyright enclosure, resist the Empire or reclaim public space), their libertarian ethos of privacy protection, their idea of immanent collectivity, and their communitarian spirit of spontaneous self-organisation are politically ambiguous. Such vision of a network politics modelled after Wikipedia would foreclose legitimate voicing of wrongs and antagonistic relations;^[63] conspiracy and suspicion against abstract entities ('corrupt politicians', 'They', the Empire) would remain the only bases of political subjectivity.^[64]

While the above values hearken back to the counter-culture movements of the 1960s, they have been meanwhile espoused by the likes of Google and Apple,^[65] and shape today the imaginaries of crowdfunding schemes, hackathon events, start-up incubators and many other related and unrelated wannabe-Google projects. The open-source activism has little to say about the problem of social inequalities, while the politics of general intellect and bottom-up organisation is easily conducive to the capture of intellectual (software, apps) and symbolical (gentrification) commons. Ultimately, this politics beyond left and right, built upon free flows of information and spontaneous self-organisation, is without means to challenge—and is perhaps convergent with—the hegemonic practices of control and self-control propagated in projective, parametricist and smart urbanisms.

These function as platforms and channels of popular political sentiments into the 'proper' forms of spatial expression and manifestation. It is due to the unaccounted and unaccountable role of technical experts—who set up these platforms and channels—that the promise of this politics fails. The popular politics (of space) is then easily reduced to participatory tokenism, the furnishing of parameters, or the manipulation of data.

[59] Niklas Rose, „Community, Citizenship, and the third Way”, *American Behavioral Scientist* 2000, 43, lk 1395–1411 (lk 1399).

[60] *Ibid.*

[63] Laclau, 'Can Immanence Explain Social Struggles?'

[64] Cf. Boris Groys, *Under Suspicion: A Phenomenology of Media* (New York: Columbia University Press, 2012).

[65] Turner, *From Counterculture to Cyberculture*; Fred Turner, 'Burning Man at Google: A Cultural Infrastructure for New Media Production', *New Media & Society* 11, 1-2 (2009), p 145–66.

parem- ja vasakpoolsete vastandus on ebaoluline. Selle üheks tulemuseks on olnud nn piraadiparteide esiletõus, kes pooldavad vabade infovoogude ja iseorganiseerumise eetosest kantud otsedemokraatiat. Filosoofilises plaanis avaldub seesugune suundumus paljususe idees.^[61] Arhitektuuris toetab see uuenenud huvi kaasavate ruumipraktikate vastu.^[62]

Panemata siinkohal kahtluse alla säärase poliitiliste, filosoofiliste ja arhitektuuriliste programmide taga olevaid kavatsusi (vaidlustada autoriõiguste seatavaid piiranguid, seista vastu Impeeriumile või nõuda avaliku ruumi tagastamist inimestele), tasub märkida, et privaatsuse kaitse libertaarne eetos, arusaam immanentsest kollektiivsusest ja spontaanse iseorganiseerumise kogukondlik vaim on poliitiliselt ambivalentset. Nägemus Vikipeedia eeskujul kujundatud võrgustikupoliitikast ei jäta ruumi ebaõigluse ilmingute ega antagonistlike suhete legitiimsusele väljendamisele;^[63] poliitilise subjektuse ainsaks aluseks jäävad vandenõud ja abstraktsete isikute („korumpeerunud poliitikud”, „nemad”, „Impeerium”) vastu suunatud kahtlustused.^[64]

Kuigi eeltoodud väärtused lähevad tagasi 1960. aastate vastukultuuriliste liikumisteni, on seesugused hiiglased nagu Google ja Apple^[65] need praeguseks üle võtnud ning tänapäeval kujundavad need ühisrahastuse skeeme, häkatone, *startup*-inkubaatoreid ning mitmesuguseid muid asjassepuutuvaid ja -puutumatuid Google'i-ambitsioonidega projekte. Avatud lähtekoodi aktivismil pole kuigi palju öelda sotsiaalse ebavõrdsuse problemaatika kohta, samas kui üldise teadmise poliitika ja alt-üles-organiseerumine võib hõlpsasti toetada intellektuaalse (tarkvara, rakendused) ja sümboolse (gentrifikatsioon) ühisvara omastamist. Lõppkokkuvõttes puuduvad säärasel teispool vasak- ja parempoolsust

The actuality of participating, interacting and 'flowing' overshadows the concrete questions of who, how and why is participating, interacting and 'flowing'.

As Chantal Mouffe argued, the fact that antagonism does not figure as a legitimate category within the politics of consensus bears relation to the rise of right-wing populism. Because it delegitimises affective populism as irrational and retrograde, the politics of consensus prevents social antagonisms from being expressed in democratic, agonistic ways; instead, we can observe that popular affects are increasingly channelled into conservative, nationalistic and xenophobic registers. The consensus politics without adversary, which appeals to abstract entities (We, humanity, the people, cities, communities, etc.), sacrifices social equality to social cohesion and leads to disturbing consequences: 'Not leaving any space for the adversarial agonistic contestation of shared values, this new politics of behaviour ... exacerbates the authoritarianism and social conservatism.... By pretending to include everybody in 'the people' [this politics] contributes to reproducing the subordination of the very people that it is supposed to represent and defend.'^[66]

Parametricism and the smart city, the hegemonic architectural and urbanistic embodiments of the politics of consensus, do not offer any viable democratic model of political action. What's worse, their more or less implicit ambitions to take the place of democratic politics and planning is conducive to corporatist, expert-led governance and, indirectly, to right-wing populism of not only the not-so-smart-ones. Far from doing away with agonistic politics, these consensual models of spatial governance, driven by systems theory thinking and computational intelligence, surreptitiously rebuild power relations to the benefit of the politically unaccountable controllers of environments and behaviours.

[61] Michael Hardt, Antonio Negri, *Empire* (Cambridge: Harvard University Press, 2000). Seda on kritiseerinud Ernesto Laclau teoses „Can Immanence Explain Social Struggles?,” *Diacritics* 2001, 31.4, lk 2–10.

[62] Seda on kritiseeritud teoses: Maroš Krivý, Tahl Kaminer, toim., „Introduction: the participatory turn in urbanism”, *Footprint* 2013, 7.2, lk 1–6; Tahl Kaminer, „The Contradictions of Participatory Architecture and Empire”, *Architectural Research Quarterly* 2014, 18, lk 31–37; Markuss Miessen, *The Nightmare of Participation* (Crossbench Praxis as a Mode of Criticality) (Berlin: Sternberg Press, 2011).

[63] Ernesto Laclau, „Can Immanence Explain Social Struggles?,” *Diacritics* 2001, 31.4, lk 2–10.

[64] Vt Boris Groys, *Under Suspicion: A Phenomenology of Media* (New York: Columbia University Press, 2012).

[65] Fred Turner, *From Counterculture to Cyberculture: Stewart Brand, the Whole Earth Network, and the Rise of Digital Utopianism* (Chicago: The University of Chicago Press, 2006), lk 11–40; Fred Turner, „Burning Man at Google: A Cultural Infrastructure for New Media Production”, *New Media & Society* 2009, 11, 1–2, lk 145–166.

[66] Chantal Mouffe, *The Democratic Paradox* (London: Verso, 2009), p 121.

seisval poliitikal, mis on üles ehitatud vabadele infovoogudele ja spontaansele iseorganiseerumisele, vahendid projektiivse, parametritsistliku ja nutika urbanismi propageeritavate hegemooniliste juhtimis- ja enesejuhtimispraktikate kahtluse alla seadmiseks – ja võib-olla see koguni ühildub nendega.

Need praktikad toimivad platvormidena, mis võimaldavad kanaliseerida rahva poliitilisi hoiakuid „õigeteks” ruumilisteks väljendus- ja avaldusvormideks. Säärane poliitika ei täida aga oma lubadusi, kuna selles etendavad mahavaikitud ja mittevastutavat rolli tehnilised eksperdid, kes on vastavate platvormide ja kanalite autoriteks. Rahvalik (ruumi)poliitika taandub niisiis hõlpsasti sümboolseks kaasamiseks, parameetrite pakkumiseks või andmetega manipuleerimiseks. Osalemise, interaktsiooni ja „voolamise” tegelikkus varjutab konkreetsed küsimused selle kohta, kes, kuidas ja miks osaleb, interakteerub ja „voolab”.

Nagu väitis Chantal Mouffe, on tõsiasi, et antagonismil ei ole konsensuspoliitikas kohta, seotud parempopulismi tõusuga. Kuna konsensuspoliitika tembeldab tundeid kütva populismi irratsionaalseks ja tagurlikuks, ei lase see sotsiaalsetel vastuoludel väljenduda demokraatlikel, agonistlikel viisidel. Selle asemel oleme tunnistajaks asjaolule, et rahva seas levinud meeleolud kanaliseeritakse üha enam konservatiivsesse, natsionalistlikku ja ksenofoobsesse väljendusviisi. Ilma vastaseta konsensuspoliitika, mis apelleerib abstraktsetele nähtustele (meie, inimkond, rahvas, linnad, kogukonnad vms), ohverdab sotsiaalse võrdsuse ühiskondlikule sidususele ja viib murettekitavate tagajärgedeni: „Jätmata ruumi jagatud väärtuste tõrksale, agonistlikule vaidlustamisele, süvendab see uus käitumispoliitika ... autoritarismi ja ühiskondlikku konservatismi ... Teeseldes kõigi hõlmamist „rahva” nimetuse alla, aitab [see poliitika] kaasa sellesama rahva allutamisele, keda

ta pealtnäha esindab ja kaitseb.”^[66]

Parametritsism ja tark linn – konsensuspoliitika hegemoonilised arhitektuurilised ja urbanistlikud kehastused – ei paku välja mingit teostatavat demokraatliku poliitilise tegevuse mudelit. Mis veelgi hullem, nende enam või vähem varjatud ambitsioon võtta üle demokraatliku poliitika ja planeerimise roll toetab korporatiivset, ekspertide juhitud valitsemist ning kaudselt ka parempopulismi, mida ei poolda mitte üksnes rahva vähemnutikas osa. Kaugel sellest, et agonistlikule poliitikale lõpp teha, ehitavad need ruumivalitsemise konsensuslikud mudelid, mis on juhitud süsteemiteoreetilisest mõtlemisest ja arvutuslikust intellektist, tasahilju üles võimusuhteid, millest võidavad keskkonna ja käitumise suunajad, kes ei kannu mingit poliitilist vastutust.

Tõlkinud Helen Pruul

[66] Chantal Mouffe, *The Democratic Paradox* (London: Verso, 2009), lk 121.